
Sembrem transformació

Un apropament des de l'economia solidària
a l'actualitat del moviment agroecològic a
Catalunya, 2019

Pam a Pam

Barcelona, desembre de 2019

Han participat de l'elaboració d'aquest informe

Autoria: Alba Hierro i Dani Vidal Carretero.

Coordinació de recollida de dades i entrevistes: Anna Lite, Sonia Mateos i Aurora Sáez. Les iniciatives agroecològiques entrevistades, els grups de consum que han facilitat la informació de les seves proveïdores i tota la comunitat de xinxetes que sosté el projecte de Pam a Pam.

Maquetació: La Pera Comunicació

Il·lustració de la portada: Paula R. Zapata

Amb el suport de:

Un espai per recordar, agrair i reconèixer

Aquest informe ha estat possible gràcies a la dedicació, productiva i reproductiva, de moltes persones que d'una manera més directa o indirecta han fet possible que aquestes paraules aterrin en aquest document.

Una part important del que es diu i recull en aquestes pàgines és fruit de milers d'experiències entrelaçades, al llarg de la història, entre persones que tot i que en molts casos avui no en coneguem la identitat, amb el seu compromís han fet possible que poguem nombrar-les i estirar del seu fil.

Algunes d'aquestes persones a qui no només podem posar cara sinó que tenim el plaer de poder-hi treballar colze a colze, per tirar endavant un projecte com Pam a Pam, són les xinxetes, les integrants de la comunitat que sustenta el projecte col·laboratiu i que amb el seu esforç permeten que el mapa de l'economia solidària sigui una realitat i, per tant, fan possible diagnòstics com aquest que teniu entre mans.

És per això que dediquem aquest espai a tenir-les en la nostra memòria i agrair a totes aquelles que avui segueixen i seguiu filant per continuar teixint alternatives que situïn la vida al centre.

Índex

1) Presentació	6
2) L'interès de Pam a Pam per l'Agroecologia	8
3) Marc teòric	9
3.1. L'Economia Social i Solidària	9
3.2. L'Economia Social i Solidària a Catalunya	10
3.3. Pam a Pam	12
3.4. L'Agroecologia	16
3.5. L'Agroecologia a Catalunya	17
3.6. Delimitant les pràctiques Agroecològiques	18
4) L'agroecologia a l'esguard de Pam a Pam	20
4.1 Anàlisi de criteris	24
4.2 Qualitat democràtica i gestió de les cures	25
4.3 Mercat Social	30
4.4 Impacte Social	34
4.5 Impacte ambiental	35
4.6 Llicències lliures i TIC	36
5) Resum de resultats	37
6) Conclusions	39
7) Bibliografia	42

Índex de figures

Figura 1: Diagrama del Mercat Social amb nodes i flux. Jordi Garcia, 2002.	9
Figura 2: Infografia funcionament Pam a Pam	12
Figura 3: Criteris de delimitació de l'ESS; Pam a Pam.	13
Figura 4: Categorització de sectors econòmics. Pam a Pam.	13
Figura 5: Comparativa del nombre d'iniciatives per subsectors entre Barcelona ciutat i la resta de Catalunya	22
Figura 6: Comparativa entre subsectors i les formes jurídiques de les iniciatives que en forment part.	23
Figura 7: Comparativa del nombre de treballadores per subsectors i gènere.	24
Figura 8: Comparativa de la mitjana de compliment entre el sector Alimentació i el total.	25
Figura 9: Comparativa de la mitjana dels indicadors d'Organització Interna entre el sector Alimentació i el total.	25
Figura 10: Comparativa de la mitjana dels indicadors de Qualitat democràtica entre el sector Alimentació i el total.	26
Figura 11: Comparativa de les mitjanes de compliment dels criteris d'Organització Interna per edat, entre les iniciatives del sector de l'Alimentació.	27
Figura 12: Comparativa dels percentatges de compliment dels indicadors de Condicions Laborals, entre el sector de l'Alimentació i el total.	28
Figura 13: Comparativa entre els percentatges de compliment dels indicadors del criteri de Desenvolupament Personal, entre el sector de l'Alimentació i el total.	28
Figura 14: Comparativa entre els percentatges de compliment dels indicadors del criteri de Perspectiva Feminista, entre el sector de l'Alimentació i el total.	29
Figura 15: Comparativa entre els percentatges de dones treballadores en plantilla i dones en òrgans de govern a les iniciatives, per subsectors.	30
Figura 16: Comparativa entre les mitjanes de compliment dels criteris de Mercat Social entre el sector de l'Alimentació i el total.	30
Figura 17: Comparativa dels percentatges de compliment dels indicadors del criteri de Proximitat entre el sector de l'Alimentació i el total.	31
Figura 18: Comparativa dels percentatges de compliment dels indicadors del criteri Intercooperació entre el sector de l'Alimentació i el total.	32
Figura 19: Escala de percentatges Canals de distribució utilitzats per les iniciatives del sector de l'Alimentació.	33
Figura 20: Mitjana de compliment dels criteris d'Impacte Social entre el sector de l'Alimentació i el total.	34
Figura 21: Mitjana de compliment dels criteris d'Impacte Ambiental entre el sector de l'Alimentació i el total.	35
Figura 22: Escala de percentatges dels Canals de comunicació utilitzats per les iniciatives del sector Alimentació.	36

1. Presentació

L'elaboració de l'informe **Sembrem Transformació. Un apropament des de l'economia Solidària a l'actualitat del moviment agroecològic a Catalunya, 2019** forma part del projecte **Pam a Pam, ESS i Sobirania Alimentària a Barcelona**, el qual es desenvolupa al llarg del 2019 i 2020 en el marc del **Programa d'Educació per a la Justícia Global 2018** de l'**Ajuntament de Barcelona**, promogut, en col·laboració, per **SETEM Catalunya** i la **Xarxa d'Economia Solidària (XES)**.

Amblavoluntatdecontinuar enfortint el moviment de l'Economia Social i Solidària proveint-la d'una eina per la delimitació i l'articulació de la mateixa, així com d'un moviment ciutadà actiu i compromès amb el canvi d'hàbits de consum, **Pam a Pam, ESS i Sobirania Alimentària** a Barcelona es planteja l'objectiu de consolidar Pam a Pam com una eina al servei del moviment de l'ESS i del foment del consum responsable a la ciutat de Barcelona. Treballant específicament l'articulació sectorial amb el moviment agroecològic reforçant el teixit organitzatiu existent, i ampliant l'abast de l'ESS fent-ne partícips altres actors de l'economia local.

Alineades amb aquests objectius, **al llarg d'aquest 2019 s'ha dut a terme una campanya d'entrevistes i mapatge** per tal de conèixer la realitat present dels grups de consum, les iniciatives que els proveeixen i aquelles iniciatives que tot i que potser no formen part directa d'aquesta relació d'aprovisionament, aporten informació necessària per entendre les relacions entre la producció i el consum des d'una òptica agroecològica.

Tot i que el punt de partida d'aquest informe han estat els grups de consum identificats en el marc de la ciutat de Barcelona, la cerca, a través de les seves relacions amb iniciatives diverses dedicades a proveir-los d'aliments, ens han portat arreu de Catalunya. Comprovant que **la interdependència entre els diferents territoris i les iniciatives que les habiten és clara i visible**, i que la necessitat de recolzar processos d'articulació i suport entre aquestes pot esdevenir clau per afrontar alguns dels reptes que l'emergència climàtica representa.

En aquest sentit, esperem que aquest informe serveixi per seguir avançant cap al reconeixement mutu entre aquelles iniciatives i moviments que treballem per la transformació, així com per seguir promovent la intercooperació com una de les eines fonamentals de l'Economia Social i Solidària per a seguir creixent i construint un model que situï a les persones i l'entorn del qual formem part al centre.

Estructura de l'informe

Sembrem Transformació s'estructura en 3 blocs diferenciats:

Marc conceptual: en aquest espai s'establiran les nocions bàsiques al voltant de l'Economia Social i Solidària (ESS) i l'Agroecologia, un breu apunt històric sobre el seu origen a Catalunya, algunes dades relacionades amb la seva situació actual i una aproximació als criteris que diferencien les seves pràctiques d'altres formes d'activitat.

Anàlisi de les dades: al llarg d'aquesta part de l'informe analitzarem el conjunt de dades obtingudes a través de la campanya d'entrevistes i mapatge en relació al compliment de criteris i altre variables de Pam a Pam i en comparació a la resta de sectors analitzats durant el 2019.

Conclusions: finalment, oferim un recull dels resultats més destacats de l'informe, així com les valoracions finals .

---

2. L'interès de Pam a Pam per l'Agroecologia

PamaPam és un projecte de base comunitària que reflexiona i debat al voltant de quines estratègies i accions poden contribuir a l'enfortiment de l'ESS a Catalunya. En aquest sentit, el mapa d'iniciatives que construïm de manera col·laborativa ens ajuda a visibilitzar alguns dels reptes que com a moviment se'ns plantegen, doncs **a través del compliment dels criteris i els buits (i plens) que s'hi representen és fàcil detectar allò que ens queda per fer i allà on ens queda per arribar.**

Convençudes que la menor presència de punts mapats en les zones rurals de Catalunya no era fruit de la manca de propostes transformadores, sinó de les dificultats d'estendre la mirada més enllà dels espais més propers i coneguts, aquest 2019 vam decidir posar especial atenció en aquells projectes relacionats amb la producció, la transformació, la distribució i el consum d'aliments, amb la sospita i el desig que aquest focus ens facilités l'accés a aquell gruix d'iniciatives que fins ara no érem capaces de visibilitzar en el mapa.

Estirant del fil hem anat reconeixent formes ja conegudes sota nous prismes. A través d'espais com els grups de consum, les productores ecològiques o les elaboradores artesanals hem anat submergint-nos en el si del paradigma de l'Agroecologia. I amb esdeveniments pioners com la FESS Rural 2019 hem pogut escoltar les veus que la componen, així com de noves narratives al voltant de nova pagesia i la de sempre.

El repte que ens proposem és el d'aproximar-nos a aquells projectes i entitats que treballen i promouen unes relacions socials, econòmiques i comunitàries des d'una mirada transformadora, sigui quin sigui el seu denominador comú, i **sigui quin sigui el seu sector o localització geogràfica.** Aproximar-nos per coneixe'ns i reconeixè'ns, i per cercar les estratègies i aliances que permetin enfortir-nos en aquest camí de transformació. Tornant a situar a la intercooperació com una de les eines fonamentals de l'Economia Social i Solidària per a seguir creixent i construint un model que situï a les persones i l'entorn del qual formem part al centre.

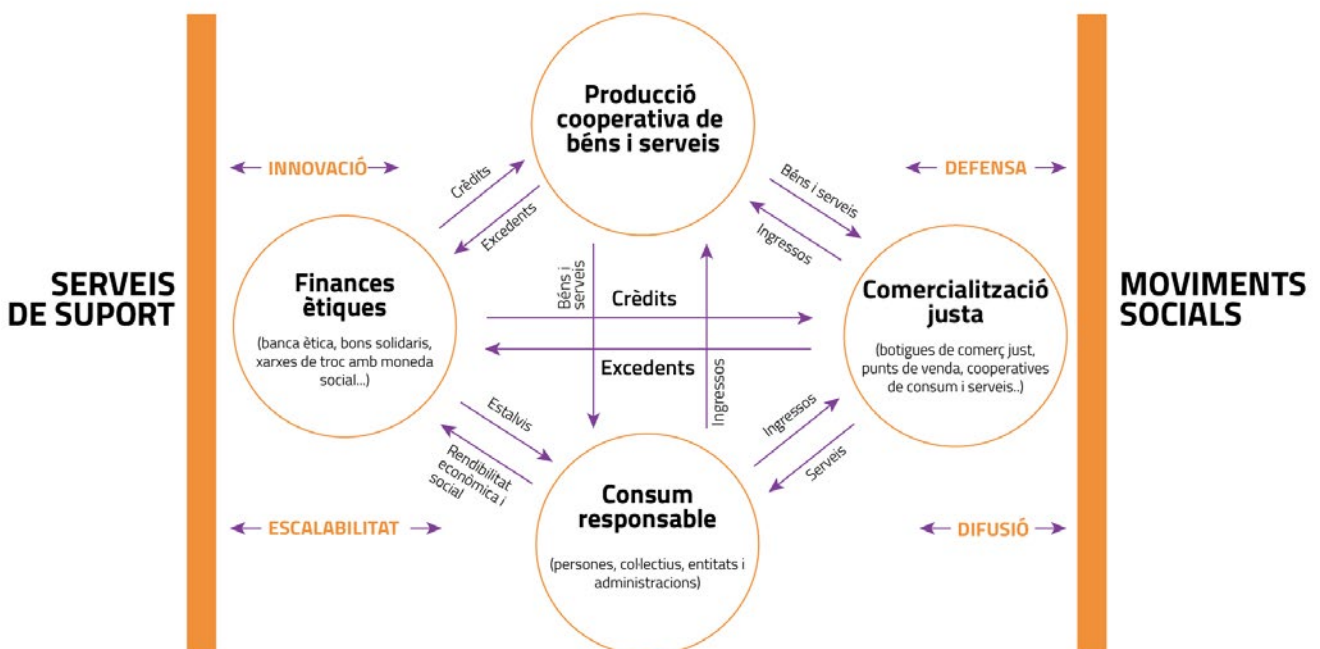
3. El marc teòric

L'Economia Social i Solidària

L'Economia Social i Solidària (ESS) és un moviment anticapitalista que posa el focus en la transformació **socioeconòmica**: tant en la **dimensió subjectiva** -posant les persones que l'integren al centre i prioritant les seves necessitats per sobre del lucre- com en la **dimensió col·lectiva** que es materialitza en la construcció d'un mercat social, alternatiu al capitalista, on els principis de cooperació, democràcia i la cura per l'impacte social i ambiental, substitueixen la competència, verticalitat i explotació social i ambiental inherent al mercat capitalista imperant. Amb aquesta lògica les iniciatives d'economia solidària operaran sota uns valors que contempen la **triple sostenibilitat de l'activitat econòmica**.

D'una banda, sota una mirada feminista de l'economia, aquesta ha de vetllar per **posar la vida en el centre** i permetre que l'activitat econòmica d'una entitat doni resposta a les necessitats de les persones que la integren. Això passa per apoderar-les i construir relacions horitzontals entre totes elles i també per vetllar pel seu benestar personal. A la vegada s'han de revaloritzar les tasques reproductives i de cures, sovint invisibilitzades i feminitzades, però imprescindibles en qualsevol projecte econòmic.

Figura 1: Diagrama del Mercat Social amb nodes i flux.

Font: Jordi Garcia, 2002.

En segon lloc, donat que l'activitat econòmica té lloc dintre de la societat i es beneficia de les estructures (i infraestructures) d'aquesta, ha d'establir un vincle de coresponsabilitat social i jugar un paper proactiu en la pal·liació de les desigualtats presents en aquesta. Aquesta relació amb l'entorn social també passa per canviar les lògiques de competència del mercat capitalista per les d'intercooperació, amb l'objectiu de generar un mercat social. Així mateix, les entitats d'ESS no buscaran el lucre en si mateix sinó com una forma de ser sostenibles i no aspiraran a créixer indefinidament sinó a arrelar en el territori, ser replicables allà on puguin ser útils i treballar en col·laboració amb altres entitats del mateix sector o de sectors complementaris al seu.

Finalment, s'ha de comprendre que l'activitat econòmica es desenvolupa en un planeta amb una capacitat limitada de recursos sense els qual és impossible la vida. És per això que les entitats d'ESS han de vetllar per minimitzar la seva petjada ecològica.

L'ESS no es restringeix a les relacions laborals sinó que integra també tota la dimensió de l'economia comunitària. És a dir, més enllà de les empreses, també es considera part de l'ESS experiències com les cooperatives de consum, les cooperatives d'habitatge, els espais de criança autogestionats, els bancs dels temps o els horts comunitaris.

L'Economia Social i Solidària a Catalunya

Una mica d'història

L'economia social és un moviment amb més de 100 anys d'història que està compostat del moviment cooperativista, el tercer sector social i les mutualitats. Totes les iniciatives d'aquest tipus, que es poden agrupar sota un seguit de formes jurídiques específiques comparteixen la limitació de la capacitat de lucre o directament el no afany de lucre. És en aquest moviment en el que s'emmarquen algunes propostes econòmiques radicalment transformadores que han tingut lloc a Catalunya en particular, en el marc del cooperativisme de consum. (Surinyach, R. (2017))

Pocs anys després de la fundació de la primera cooperativa de consum a Europa, la Societat Equitativa dels Pioners de Rochdale (1844) la qual va suposar l'establiment de les primeres bases del cooperativisme modern, naixien les primeres cooperatives de consum catalanes. El mateix any, **el 1865, es fundaven L'Econòmica de Palafrugell i la Companyia de Canet de Mar**, les quals a través de les compres col·lectives i diverses estratègies de caràcter mutual, articulaven la resposta col·lectiva a les necessitats de les persones treballadores dels municipis. En els anys subsegüents afloriren moltes més cooperatives arreu de Catalunya, vàries a la capital, que arribaren a tenir en el seu punt àlgid, a l'any 1938, amb 383.733 famílies enrolades. (Fernández-Montes, A. 2019)

Més enllà de les cooperatives de consum, «el mutualisme, amb arrels en institucions d'ajuda mútua com les **confraries gremials de l'edat mitjana**, es va consolidar durant el segle XIX com una tècnica de protecció i de previsió social de la comunitat obrera davant els riscos, a partir de l'estalvi col·lectiu i la solidaritat entre els membres.» (Fernández-Montes, A. 2019)

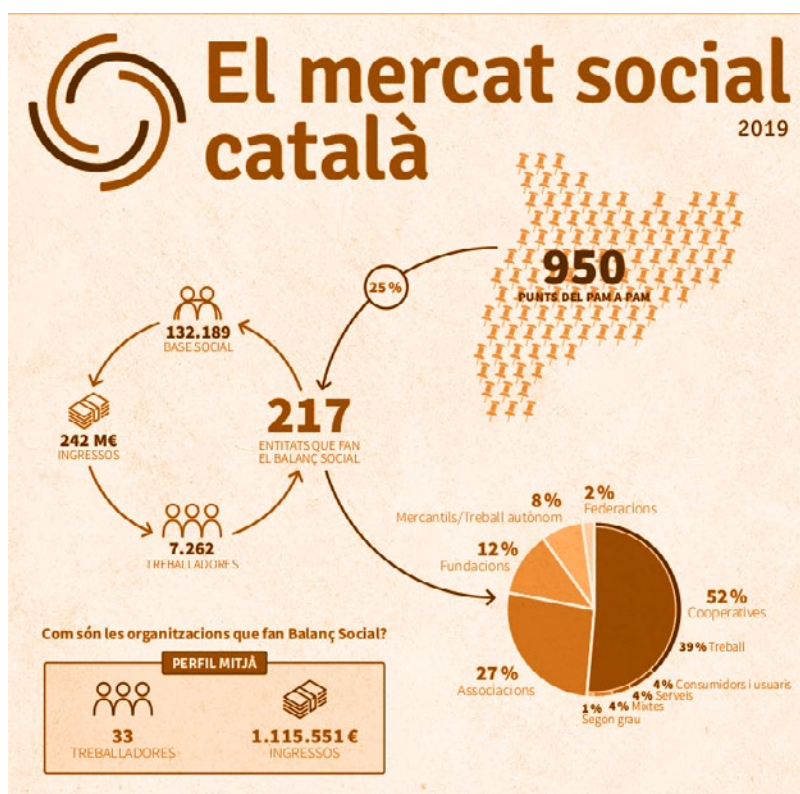
El terme economia solidària, en canvi, és relativament recent i neix en diversos punts del planeta més o menys en la mateixa època, finals dels 60 i principis del 70. En el marc de moltes protestes ciutadanes arreu del món, les noves iniciatives que sorgeixen, no se senten còmodes en el marc de l'economia social que en molts casos s'ha institucionalitzat. Aquesta realitat emergent s'autoanomena economia solidària en punts del món tan diversos com Les Açores, varis països de Llatinoamèrica i França. En cadascun d'aquests llocs la realitat que es preten combatre és diferent però estan vinculats a valors comuns que permeten donar resposta a les diverses situacions: **posar les persones en el centre, la intercooperació i l'autonomia** (Estivill, J.; 2018).

A Catalunya el moviment arriba després d'un llarg procés de debat i reflexió iniciat als anys 90 pels diàlegs sorgits entre cooperatives catalanes i brasileres en el marc del Forum Social Mundial de Porto Alegre, i amb l'impuls de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, el 2001 es constitueix la Xarxa Solidària de Catalunya (XES) amb la voluntat d'esdevenir un agent central en la promoció i l'articulació d'aquest model econòmic.

Una mirada al present: el Mercat Social Català 2019

18 anys després de la seva fundació, **la XES és un espai referencial d'articulació d'ESS a nivell internacional**. No només perquè ha aconseguit comptar amb quasi **300 entitats sòcies i més de 100 sòcies individuals** en aquests pocs anys de vida sinó perquè a més ha sabut dotar-se d'eines que permeten delimitar i visibilitzar l'ESS i articular una xarxa de xarxes locals arreu del territori.

Així, la Fira d'Economia Solidària, s'ha consolidat com l'esdeveniment anual de referència de l'ESS amb més de 200 expositores i unes 15.000 persones visitants en la seva vuitena edició al 2019. I el Balanç Social i Pam a Pam permeten visibilitzar les bones pràctiques de les entitats que conformen l'ESS i a la vegada detectar els reptes a abordar tant per millorar l'impacte de les iniciatives en el seu entorn com

per enfortir el mercat social. L'informe anual elaborat amb les dades d'aquests dos projectes ens permet tenir una foto de la realitat de l'ESS a Catalunya a dia d'avui.

Així podem veure que les **217 entitats d'ESS que han aprovat el Balanç social** compten amb **7262 treballadores** i tenen una **facturació agregada de 242 milions d'euros**.

Si bé és cert que els valors que defensa l'ESS són transversals a molts projectes econòmics transformadors arreu del territori, resulta significatiu que el **71% de les entitats** que responen el Balanç social són del Barcelonès, delatant així una realitat pròpia del moviment i un repte per al seu creixement: fins al moment, el **gran gruix d'iniciatives que s'han reconegut com a part de l'ESS i s'hi han articulats són urbanes i treballen en el sector serveis**.

És per tant tot un repte apropar-nos en aquest informe al sector agroecològic per veure si aquests valors que es defensen des de l'ESS són reconeixibles en els de projectes que treballen eminentment en l'àmbit rural i el sector primari.

Pam a Pam

Pam a Pam (www.pamapam.org), impulsat per la XES (Xarxa d'Economia Solidària) i SETEM Catalunya, és el mapa col·laboratiu de l'Economia Social i Solidària a Catalunya. És una eina col·lectiva que contribueix a la transformació social per superar la lògica capitalista i enfortir el moviment de l'economia solidària. A més, construeix un espai de referència en la visibilitat, delimitació i articulació de l'economia solidària i esdevé una comunitat d'aprenentatge col·lectiu a través de l'activisme, la formació i la pràctica del consum responsable.

Figura 2: Infografia funcionament Pam a Pam.

En aquest sentit, Pam a Pam permet:

- **Visibilitzar** en un sol mapa totes les iniciatives de l'ESS, també les que corresponen a l'esfera de l'economia informal o no jurídicament reconeguda.
- Oferir **alternatives** a totes aquelles persones que volen fer un consum responsable.
- **Connectar** les iniciatives amb consumidores i proveïdors conscients i responsables.
- Recollir dades que permetin fer **diagnosi** de l'estat del mercat social a Catalunya o ter territori.
- Assenyalar **reptes i oportunitats** de l'ESS per cercar estratègies col·lectives com a moviment.

Tal i com es mostra a la figura 2, tot i que en aquest estudi ha calgut dissenyar un procés intensiu de contacte i entrevista a les iniciatives, Pam a Pam compta amb una comunitat de persones que recullen les propostes, les van a conèixer una a una i alimenten el mapa.

Per tal d'establir un mètode d'avaluació que permeti consensuar quines entitats poden formar part de Pam a Pam, **s'ha elaborat un qüestionari amb 15 criteris que concreten els principals aspectes a tenir en compte en la manera com treballem des de l'ESS.**

Cadascun d'aquests criteris contempla, alhora, una gradació de fins a 5 indicadors diferents, per a orientar a l'entrevistador en el sistema d'avaluació. **D'aquesta manera es disposa de fins a 75 indicadors diferents per a dur a terme l'anàlisi i detecció de pràctiques transformadores.**

En el procés s'analitzen iniciatives que es classificaran en un dels **15 sectors delimitats** per Pam a Pam i se'ls entrevista amb el qüestionari:

Figura 3: Criteris de delimitació de l'ESS; Pam a Pam

Figura 4: Categorització de sectors econòmics. Pam a Pam.

És a través d'aquest qüestionari que la comunitat Pam a Pam pot conèixer en profunditat com funciona cada iniciativa i la pròpia entitat pot fer una autoavaluació. Tenint en compte la triple sostenibilitat a la que es feia esment en l'apartat anterior, els criteris de Pam a Pam estan dividits en tres blocs: **Organització Interna, Impacte Social i Impacte ambiental.**

A continuació detallem què tenim en compte en cadascun d'ells:

Organització Interna

1) DEMOCRÀCIA INTERNA: Valorem que les iniciatives d'ESS prenguin mesures per promoure una participació activa i igualitària de totes les persones membres de la iniciativa a la presa de decisions d'aquesta. Més enllà que hi hagi espais de reunió o assemblea, valorem que treballin aspectes com les diferències de rang i de privilegi que hi ha entre les diferents participants a la iniciativa i de quina manera això impacta en la desigual participació que hi pugui haver en la presa de decisions.

2) DESENVOLUPAMENT PERSONAL: Valorem que l'ESS contempli les necessitats generals de les persones que en formen part i intenti donar una resposta des de l'àmbit laboral, de participació i de les cures. Valorem les cures cap a les persones que treballen o participen a la iniciativa, així com els mecanismes que permeten conciliar la vida personal amb la feina o de quina manera es tracten les emocions. Considerem transformadora la corresponsabilitat: la capacitat, empatia i voluntat d'assumir col·lectivament, amb el conseqüent impacte econòmic per a la iniciativa, les necessitats individuals.

3) PERSPECTIVA FEMINISTA: Entenem el gènere com la construcció social de rols i comportaments. Tenint en compte que vivim en una societat patriarcal, si no incorporem una mirada feminista reproduïm els rols de gènere

que generen asimetries entre homes i dones. Per això, valorem si les entitats tenen en compte aquestes desigualtats, si hi han reflexionat i si prenen mesures per fer-hi front promovent la participació, l'apoderament i el protagonisme de les dones.

4) CONDICIONS DE TREBALL: Les apostes actuals de l'economia cooperativa i solidària han de poder generar, alhora, condicions de treball dignes i evitar el desequilibri en la categorització del treball (forquilles salarials). Considerem condicions laborals dignes aquells contractes que són estables, amb jornades laborals coherents amb el volum de tasques i que ofereixen un salari superior al recollit al conveni de referència. En el cas de les cooperatives de treball, a més, considerem estable ser soci/a de la cooperativa o establir un temps per entrar a formar part de la cooperativa.

Impacte social

5) PROVEÏDORS: Valorem la proximitat, el respecte als drets laborals (comerç i comercialització justa) i la no presència d'intermediaris en els proveïdors tant d'allò que comercialitza la iniciativa, com de tots aquells béns o serveis que necessita comprar o contractar per al seu funcionament.

6) INTERCOOPERACIÓ: Valorem que es prioritzi treballar amb altres iniciatives d'ESS, potenciant la construcció de mercat social: s'estableix un circuit econòmic i de satisfacció de necessitats on tots els àmbits (producció, distribució, consum, finançament) actuen sota principis de l'ESS.

7) LLICÈNCIES LLIURES: Considerem transformador i amb un impacte social positiu la elaboració o ús de continguts (programari) i béns culturals (gràfic, audiovisual, musical,...) sota llicències lliures i obertes.

8) TRANSPARÈNCIA: Valorem que l'ESS trenqui amb l'opacitat del sistema capitalista, en el

qual s'oculta informació sobre la procedència i procés de producció dels productes i/o serveis que s'ofereixen, així com dels comptes i del funcionament de la iniciativa. La transparència és un mecanisme que construeix confiança alhora que visibilitza bones pràctiques i ofereix informació que facilita el consum crític i la presa de decisions.

9) FINANCES TRANSFORMADORES: Considerem imprescindible que les iniciatives de l'ESS no alimentin la banca capitalista convencional i les seves pràctiques. És per això que valorem l'ús de finances ètiques, tant en l'estalvi, el préstec com en l'operativa de la iniciativa. A part de banca ètica i cooperatives de finances ètiques, incloem en els sistemes de gestió financera de les entitats l'intercanvi, els grups d'autofinançament, el micromecenatge, la moneda social, i les asseguradores ètiques.

10) COHESIÓ SOCIAL: Considerem que l'ESS ha de ser un espai inclusiu, que superi les exclusions i discriminacions que es donen en el sistema capitalista per motius de raça, d'ètnia, de cultura, d'orientació afectivo-sexual, diversitat funcional, de gènere, etc. I que, per tant, ha de vetllar per fer visibles les dinàmiques que exclouen de l'esfera pública i del mercat de treball a determinades persones i treballar per revertir-les.

11) TRANSFORMACIÓ SOCIAL: Considerem que l'ESS ha de mantenir una mirada anticapitalista, tenint en compte i contribuint a eradicar les injustícies inherents al sistema capitalista, a la vegada que treballa per la construcció d'alternatives postcapitalistes. Sabem la capacitat del sistema capitalista per cooptar i apropiar-se dels discursos contrahegemònics i adaptar-los als seus interessos, per això creiem que només la consciència anticapitalista farà que l'ESS no sigui absorbida pel sistema socioeconòmic dominant.

12) ARRELAMENT TERRITORIAL: Entenem l'arrelament territorial l'adequació de les iniciatives a les realitats dels territoris i a la

contribució que aquestes fan al seu entorn més proper. Aquesta visió es fa també des de la òptica de les economies comunitàries. A cada iniciativa el concepte territori pot variar depenent de l'escala a la que dóna serveis.

Impacte ambiental

13) SOSTENIBILITAT AMBIENTAL: Valorem la consciència i aposta per l'ecologia de la iniciativa pel que fa a la producció, comercialització i mobilitat. Vivim en un sistema capitalista que aposta pel creixement il·limitat a costa de la destrucció del territori i el medi ambient, per això considerem que l'ESS ha d'incorporar la preocupació per minimitzar l'impacte ecològic que genera la seva activitat econòmica.

14) GESTIÓ DE RESIDUS: Valorem que les iniciatives d'ESS han de tenir en compte la capacitat dels ecosistemes de regenerar i absorbir els recursos i residus que es generen. Si no, estem contribuint a generar desequilibris greus als ecosistemes i, per tant, a la nostra capacitat present i futura de satisfer necessitats.

15) CONSUM ENERGÈTIC: El creixement capitalista se sosté, principalment, en l'extracció i combustió de recursos fòssils (petroli, gas, urani i carbó), que permeten l'obtenció del que fins fa poc era energia barata i abundant. Aquest mètode de producció s'ha demostrat insostenible i generador de forts impactes, tant al medi com a les persones. L'ESS ha de superar aquest model energètic i apostar per la reducció del consum energètic en la seva activitat, l'ús d'energies renovables i caminar cap a una sobirania energètica.

L'Agroecologia

La convulsa dècada dels 70 a l'Amèrica Llatina, caracteritzada per l'auge de diverses dictadures militars i l'esclat de múltiples crisis associades al col·lapse de les polítiques neoliberals promogudes pel Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional, va donar lloc a l'emergència d'una proposta crítica que esmenava en la seva totalitat la construcció del sistema agroalimentari global: l'**Agroecologia**.

En contraposició a les corrents polítiques i econòmiques basades en mercantilitzar l'aprovisionament dels aliments, implementant estratègies basades en el creixement productiu, l'especialització i les exportacions en el marc d'un mercat globalitzat, l'**Agroecologia es caracteritza per formular una visió integral del sistema alimentari**, on producció, comunitat, medi ambient, cultura i un llarg etcètera de categories s'entrellacen i interrelacionen. Una visió en la que tots aquests elements han de considerar-se a l'hora de formular metodologies de treball, polítiques i actuacions de tot tipus.

«La agroecología es una disciplina que provee los principios ecológicos básicos para estudiar, diseñar y gestionar agrosistemas que sean productivos y conservadores de los recursos naturales, y que también sean culturalmente sensibles, socialmente justos y económicamente viables» (Altieri, 1999; a Tendero-Acin, G., Pomar-León, A., i López-García, D.; 2015).

D'aquesta definició doncs, se'n desprèn un marc conceptual que no dista gaire de la perspectiva anteriorment descrita en l'apartat de Pam a Pam. De fet, si en el cas de Pam a Pam parlàvem d'una mirada fonamentada en una triple sostenibilitat (organització interna, impacte social i impacte ambiental), en termes agroecològics parlarem de tres dimensions: **la tècnica-productiva, la sociocultural i la política**.

«La primera, desenvolupa una visió integral i sistèmica del procés productiu, donant una gran importància als aspectes ecològics i de redisseny de l'agroecosistema, així com a qüestions relatives a l'eficiència energètica o al flux de material d'altres recursos productius. La segona, es centra en les condicions de reproducció social de les societats agràries, i promou processos de revalorització dels recursos locals, l'articulació de l'activitat agrària amb altres activitats econòmiques i el desenvolupament dels canals curts de comercialització, que permeten als productors i productores captar un major valor afegit dels aliments que cultiven. Finalment, la darrera fa referència a la necessitat de democratitzar la presa de decisions relacionades amb tot el que té a veure amb el sistema alimentari, i a la necessitat d'avançar cap a la Sobirania Alimentària dels pobles per mitjà d'aliances locals i globals, entre tots els agents socials que promouen la transformació social des d'una perspectiva emancipatòria (López i Tendero, 2013).» (Pomar-León, A., Duran-Gurnsey, N., Gamboa-Jiménez, G., Binimelis-Adell, R., i Tendero-Acin, G., 2018)

Quins sectors formen part del model agroecològic?

Com no és d'estranyar, en el si d'aquest paradigma hi podem trobar un llarg ventall d'iniciatives que vertebren, amb la seva actuació i des de posicions sistèmiques diverses, un model alimentari més just i sostenible. Alguns exemples, per sectors, els hem agrupat de la següent manera:

Producció: Iniciatives de producció agrícola i ramadera ecològiques.

Elaboració i transformació: Obradors comunitaris, elaboradores artesanes, etc.

Distribució: Iniciatives dedicades a la comercialització i distribució de productes de proximitat, fomentant la consolidació de circuits curts.

Restauració: Iniciatives que fonamenten les seves propostes amb els valors gastronòmics locals.

Recerca, formació i sensibilització: Iniciatives que investiguen i generen coneixement per divulgar i fer accessible actituds i pràctiques sostenibles.

Consum: Iniciatives dedicades a fomentar i practicar un consum conscient a través d'establir vincles directament amb les productores de proximitat i ecològiques.

Comunitàries: Els horts socials i comunitaris, iniciatives que mantenen vives aquelles pràctiques i coneixements no acadèmics i que formen part de la cultura del lloc.

L'Agroecologia a Catalunya

Una mica d'història

La preocupació per articular estratègies d'aprovisionament d'aliments a preus assequibles i de qualitat forma un dels elements centrals del moviment obrer i cooperativista de finals del S. XIX i principis del S. XX. Tot i el pes de dècades de dictadura, el substrat d'aquell moviment segueix alimentant els esforços dels diversos corrents associats a les lluites per la Sobirania Alimentària a Catalunya. Recuperant, «un llegat que fins fa ben poc no era conegut per part del mateix moviment agroecològic actual i que no podem seguir passant per alt.» (Martín, A., Homs, P. i Flores-Pons, G. (2017).

Al voltant de la dècada dels 80 del S. XX es registrarà un esclat de diverses iniciatives que mostraran el ressorgir d'aquest interès al voltant d'un sistema alimentari just. Les darreries d'aquesta dècada veuran nèixer les primeres cooperatives de consum a Catalunya¹: El Brot de Reus (1987), El Rebot a Girona (1988) i Germinal a Barcelona (1993). Així com, a nivell productiu, sorgeixen iniciatives de producció ecològiques com Cal Valls (1979) i la Coordinadora d'Agricultura Ecològica (1983). En l'àmbit de l'educació, també apareixen les primeres propostes formatives orientades a la producció ecològica i les energies renovables a l'Escola Agrària de Manresa (1989).

¹ Com ja hem dit anteriorment, les primeres cooperatives de consum es constitueixen a finals del S. XIX, en aquests casos ens referim a les primeres cooperatives de consum que assumeixen el discurs agroecològic com a tal.

Una mirada al present

Gràcies a la feina de diverses iniciatives de recerca de l'àmbit agroecològic, avui en dia comptem amb informes i estudis que permeten dur a terme una lectura diferent, en perspectiva agroecològica, de les dades recollides pels diversos òrgans oficials. Posant de relleu molts més paràmetres que els basats en els rendiments econòmics i les xifres de creixement.

En aquest sentit, també es posa de relleu un possible repte del moviment, en relació a la necessitat de generar eines d'extracció de dades que permetin seguir construint un coneixement més precís al voltant de l'agroecologia.

A través de l'Informe Arran de Terra II² es pot constatar com en els darrers anys, l'interès i la repercussió de les propostes de l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària ha augmentat, especialment en relació a la producció agrària ecològica, així com el consum de productes ecològics. A la vegada que, altres tipus de circuits curts de comercialització, com ara els mercats de pagès o els menjadors escolars ecològics, estan experimentant un auge considerable, així com projectes com els horts escolars i comunitaris. En relació als grups de consum, quantitativament, no s'ha deixat de registrar, a Catalunya, una tendència a l'alça, comptabilitzant-se un total de 160 cooperatives de consum. A través de les quals s'hi canalitza el 4% del consum ecològic.

Per altra banda, es percep un cert estancament en la dinàmica de creixement dels grups de consum, i des d'alguns sectors s'assenyala que tot i que «les dades registrades indiquen un creixement dels grups, hi ha veus que perceben un punt d'inflexió».(Martín, A., Homs, P. i Flores-Pons, G., 2017).

A nivell d'articulació i generació d'estructures organitzatives, semblaria que el moviment agroecològic es troba en un moment de menor activitat, respecte de fa uns anys, en relació a la seva capacitat d'articular-se i sostenir espais d'acumulació de forces com han estat la Repera, Ecoconsum o la Xarxa Agroecològica de Catalunya. Tot i així, hi ha una part de les experiències productives que segueixen enxarxant-se al voltant d'espais de suport mutu i d'intercanvi de recursos, experiències i coneixement, com podrien ser la Xarxa de pageses agroecològiques de Catalunya (la Xarxeta) o Gent del Camp, entre d'altres.³

Delimitant les pràctiques Agroecològiques

Encara que no trobem una aproximació, que compti amb un ampli consens del sector agroecològic, a l'hora de precisar quines són les pràctiques que identifiquen un model de desenvolupament per les iniciatives agroecològiques, sí que observem diversos exemples que mostren alguns dels esforços que s'han fet en aquest sentit. Tot seguit us presentem un parell d'exemples:

La nova pagesia i el Nou paradigma agrosocial⁴

Situant el focus sobre la incorporació de persones sense tradició familiar pagesa al sector agropecuari, i comparant les pràctiques que duïen a terme aquests nous perfils d'actors en el medi rural al Canadà i Catalunya, Monllor va posar el focus sobre les diferents pràctiques que aquests duïen a terme respecte

² Pomar-León, A., Duran-Gurnsey, N., Gamboa-Jiménez, G., Binimelis-Adell, R., i Tendero-Acin, G. (2018).

³ Paràgraf adaptat a partir de la informació extreta de Martín, A., Homs, P. i Flores-Pons, G. (2017)

⁴ Monllor, N. (2013)

aquelles persones que es dedicaven al sector però venien d'explotacions amb una tradició més llarga. En les noves incorporacions al sector va detectar noves pràctiques les quals, entre d'altres, incorporaven també una mirada i sensibilitat social. Va emmarcar aquest conjunt de pràctiques, les quals es reproduïen tant a Catalunya com al Canadà, dins el **Nou paradigma agrosocial**, el qual va indicar amb els següents components: Escala local, diversitat, medi ambient, cooperació, innovació, autonomia, compromís socials i ralentització.

Taula 1: Components del Nou Paradigma Agrosocial.

COMPONENT	PRÀCTIQUES: ELEMENT 1	PRÀCTIQUES: ELEMENT 2
ESCALA LOCAL	L'àmbit geogràfic de la venda directa	La identificació local del producte
DIVERSITAT	La diversificació de l'activitat econòmica	La diversitat dels canals de comercialització
MEDI AMBIENT	Las millores ambientals en la explotació agrària	La producció agrària ecològica
COOPERACIÓ	La cooperació amb altres agricultores	La cooperació amb agents no agraris
INNOVACIÓ	La incorporació de pràctiques innovadores	La redacció d'un pla d'empresa
AUTONOMIA	El sentir-se atrapat per alguna cosa	El posar el preu al producte
COMPROMÍS SOCIAL	La vinculació al teixit associatiu	El ser membre actiu en alguna associació
ALENTIMENT	L'afectació de l'increment del preu del gasoil	El grau d'inversió en el punt de partida

Font: Monllor, N. (2013)

La Xarxeta i els Sistemes Participatius de Garantia (SPG)

En resposta i alternativa a les certificacions oficials de producció ecològica, algunes iniciatives opten per establir mecanismes d'avaluació que permetin consensuar uns criteris d'activitat comuns que reflecteixin el compromís i la promoció d'un model coherent als principis de l'agroecologia.

En el cas de la **Xarxa de Pagesos Agroecològics de Catalunya (la Xarxeta)** s'estableix una sèrie de criteris al voltant de⁵:

- **Bases tècniques:** les quals es componen al voltant de pràctiques relacionades amb el maneig de la fertilitat, dels cultius i el material vegetal, la gestió de l'aigua, el maneig de plagues i malalties, el maneig d'adventícies, la collita i l'emmagatzematge de residus i la maquinària.
- **Criteris Socials i Econòmics:** els quals es componen al voltant de pràctiques relacionades amb la producció, comercialització i distribució, organització, règim legal i situació laboral, motivacions, acció cap enfora i divulgació i integració en el teixit social

⁵Informació extreta de la Web de Pagesos Agroecològics de Catalunya. <http://www.pagesosagroecologics.com/quees>

4. L'Agroecologia a l'esguard del Pam a Pam

Assajant equivalències

Com es desprèn del recorregut que hem anat relatant al voltant del moviment agroecològic, una de les dificultats principals a l'hora de formular un anàlisi sobre aquest és la manca d'una estructura organitzativa i de marc analític que permeti identificar, de manera clara i reconeguda per un gruix ampli del moviment, quins són els criteris per determinar una iniciativa com a agroecològica.

Per altra banda, considerem que tot i l'absència d'aquests trets més precisos, a nivell de reivindicacions, principis i valors, és fàcil establir vincles i tendències similars i pròximes entre el moviment agroecològic i el de l'Economia Social i Solidària.

Donat que en les categoritzacions de Pam a Pam tampoc existeix un filtre que permeti identificar aquelles iniciatives, de sectors diversos, que formen part de l'Agroecologia, ha resultat necessari establir una equivalència entre algun dels sectors ja existents a Pam a Pam i el que podria anomenar-se Agroecologia. En aquest sentit, **hem cregut oportú, per tal d'operativitzar les dades d'aquest informe, denominar a les iniciatives del sector «Alimentació» de Pam a Pam com a iniciatives agroecològiques.** I, per tant, emprarem ambdues terminologies com a sinònimes.

Ho hem considerat adequat en tan que **el sector «Alimentació» incorpora un nombre important de subsectors que podrien ser homologables en el marc agroecològic** com són: agricultura, carnisseries i peixateries, cellers i venda de begudes, fleques, grups de consum, planter i llavors, processament d'aliments, ramaderia i pesca, venda de producte no fresc/elaborat i verduleries⁶. I atès que apreciem que **el compliment dels criteris de Pam a Pam donen compte, amb les seves limitacions, de la triple dimensió agroecològica** referida anteriorment: la tècnica-productiva, la sociocultural i la política.

Som conscients que aquesta equivalència no és completa, pot mostrar-se imprecisa i genera l'exclusió d'altres àmbits com podrien ser la restauració o l'educació i la recerca especialitzada. Però entenem que aquesta és només una aproximació inicial entre aquests paradigmes, i davant la dificultat metodològica de diferenciar aquelles iniciatives, fora de l'Alimentació, que podrien formar part de l'agroecologia, hem optat per limitar-nos a aquest sector el qual considerem que aglutina un gruix significatiu de projectes, des de la producció fins al consum, amb una orientació clarament agroecològica.

⁶ Aquesta categorització de subsectors correspon a l'establerta per Pam a Pam.

Sobre quina base hem treballat

Un cop establerta aquesta equivalència per tal de definir el tipus d'iniciatives que analitzarem, hem identificat, a la base de dades de Pam a Pam, **un total de 246 iniciatives agroecològiques a nivell de Catalunya**. La província de Barcelona aglutina una gran majoria de les iniciatives amb un total de 180 (88 només a la ciutat de Barcelona). Girona concentra un volum de 96 iniciatives, Tarragona 77 i Lleida 28. Sobre aquesta mostra hem extret informació al voltant dels subsectors entre els quals es distribueixen, l'ocupació que generen i les formes jurídiques més representades.

Pel que fa a l'anàlisi de les pràctiques i el compliment de criteris de Pam a Pam, hem centrat la nostra mirada en les iniciatives mapades en el període setembre 2018 - novembre del 2019. Hem emprat aquesta mostra diferenciada doncs en el marc de l'Informe del Mercat Social Català 2019 s'han incorporat millores tècniques en l'anàlisi desagregat de cada criteri, i hem considerat que la mostra d'aquest període, **62 iniciatives**, era suficientment representativa.

Distribució d'iniciatives per sectors

Com hem senyalat anteriorment, el sector «Alimentació» es compon de 10 subsectors en la sistematització de Pam a Pam. Per tal de treballar-los en el marc d'aquest informe, així com intentant seguir un ordre que les relacioni amb el lloc que ocupen en el marc del sistema d'aprovisionament alimentari, hem reorganitzat els subsectors de la següent manera⁷:

Producció primària: Agricultura, planter i llavors i ramaderia i pesca.

Elaboració i transformació : Cellers i venda de begudes, fleques i processament d'aliments.

Distribució: Carnisseries i peixateries, venda de producte no fres/elaborat i verduleries.

Consum: Grups de consum.

En base a la mostra Pam a Pam, **el subsector amb una major concentració d'iniciatives a nivell de Catalunya és el consum (76)**, seguit per la producció primària (63), la distribució (57) i, finalment, l'elaboració i transformació (50).

Taula 2: Distribució de les iniciatives agroecològiques per subsectors i territori.

Província	Producció primària	Elaboració i transformació	Distribució	Consum
Barcelona	37	23	45	67
Girona	20	15	3	4
Lleida	4	8	3	1
Tarragona	2	4	6	4
Barcelona ciutat	2	7	25	50
Resta de Catalunya	61	43	32	26
Total	63	50	57	76

⁷ Som conscients que algunes iniciatives formen part de més d'un sector, com per exemple podem trobar cellers que cultiven les seves pròpies vinyes, o formatgers que pasturen els seus ramats. Tot i així, hem intentat localitzar cada cas en el subsector que mostra més correspondència amb la seva activitat visible. En aquests casos, l'elaboració de vi i de formatge, en comptes del cultiu de la vinya o la ramaderia caprina.

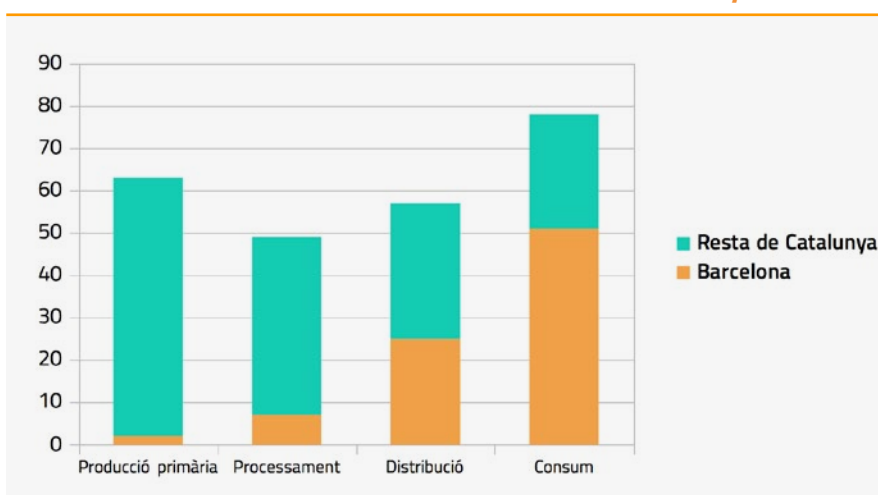
El pes de Barcelona ciutat sobre la mostra

Els grups de consum de la ciutat de Barcelona amb 50 iniciatives, suposen el 20% del total de les iniciatives en el total Catalunya a la base de dades Pam a Pam, i faciliten que el subsector del consum sigui l'àmbit amb major nombre d'iniciatives representant vora el 31% dels projectes agroecològics. Com recullíem a l'inici en el marc de l'ESS, el pes urbà sobre la composició de la mostra és significatiu.

Si no comptéssim les iniciatives mapades en el si de la capital catalana, les proporcions en relació als sectors als quals es dediquen els projectes entrevistats variarien de manera significativa, tal com us mostrem a la Figura 5. El consum passaria a ocupar la darrera posició amb el 16% de les iniciatives, mentre que la producció primària es situaria, de manera clara, com el sector amb major pes, amb prop del 38% dels projectes analitzats. En el cas de l'elaboració i la transformació d'aliments, també observem un lleuger increment, passant del 20,3% al 26,5% de les iniciatives, mentre que en el cas de la distribució, el seu pes relatiu també disminueix quan no s'inclou a Barcelona ciutat, baixant lleugerament la seva presència en la distribució, del 23,1% al 19,7%.

Aquesta gràfica també ens permet observar de manera clara el rol de la ciutat com a consumidora de recursos amb molta poca capacitat per generar-ne. El volum d'iniciatives orientades al consum en el si de la ciutat de Barcelona, contrasta nítidament amb la quantitat d'iniciatives productives del sector primari. Oferint un angle més a través del que observar l'especialització del territori, així com la dependència de les ciutats vers els territoris fora d'elles a l'hora de proveir-se de recursos bàsics com l'alimentació.

Figura 5: Comparativa del nombre d'iniciatives per subsectors entre Barcelona ciutat i la resta de Catalunya

Distribució d'iniciatives per formes jurídiques

Tot i que a l'hora d'analitzar el potencial transformador de les iniciatives, en el marc de l'ESS, **analitzem principalment les seves pràctiques**, també resulta interessant medir en quin grau es fa ús d'aquelles formes jurídiques que incorporen, en la seva estructura legal, trets que promouen la garantia d'aquestes.

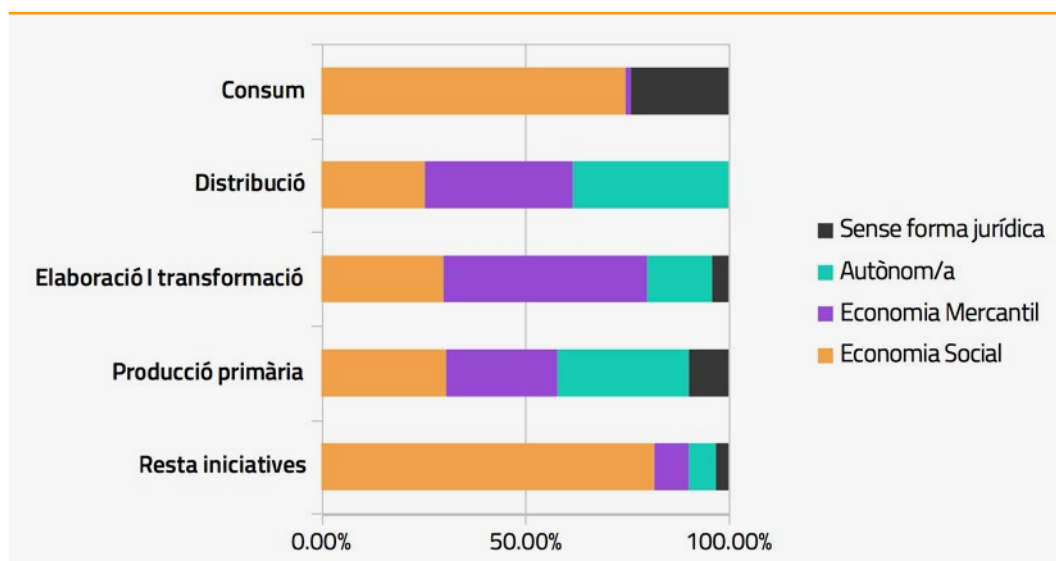
Les formes jurídiques de l'Economia Social, recollides per la llei espanyola 5/2011 d'Economia Social, són: les associacions, les cooperatives, les fundacions, les mutualitats, les societats laborals, les empreses d'inserció, els centres especials de treball, les confraries de pescadors i les societats agràries de transformació.

Si analitzem les iniciatives entrevistades des d'aquesta òptica, s'aprecia de manera nítida com **les formes jurídiques englobades en el marc normatiu de l'economia social no ocupen un lloc predominant**.

En cadascun dels àmbits recollits, hi trobem comportaments diferents. Per una banda, a nivell de producció primària (32,26%) i distribució (38,18%), trobem una presència d'autònom/es lleugerament superior a la resta de formes jurídiques. En el cas del consum i el processament trobem dos comportaments clarament dominants i diferenciats. Si bé en el cas del consum, són les formes jurídiques de l'Economia Social les que tenen una presència majoritària amb un 75,32% de les iniciatives, en el cas de l'elaboració i transformació, són les formes Mercantils les que predominen amb un 50% d'aquestes.

En aquest sentit, resulta interessant observar el comportament clarament diferenciat entre la definició jurídica de les iniciatives agroecològiques i la resta d'iniciatives de Pam a Pam d'altres sectors, **on més del 80% s'encabeixen en algunes de les formes jurídiques de l'economia social**. Un percentatge, que només es mostraria en sintonia amb els grups de consum.

Figura 6: Comparativa entre subsectors i les formes jurídiques de les iniciatives que en forment part.

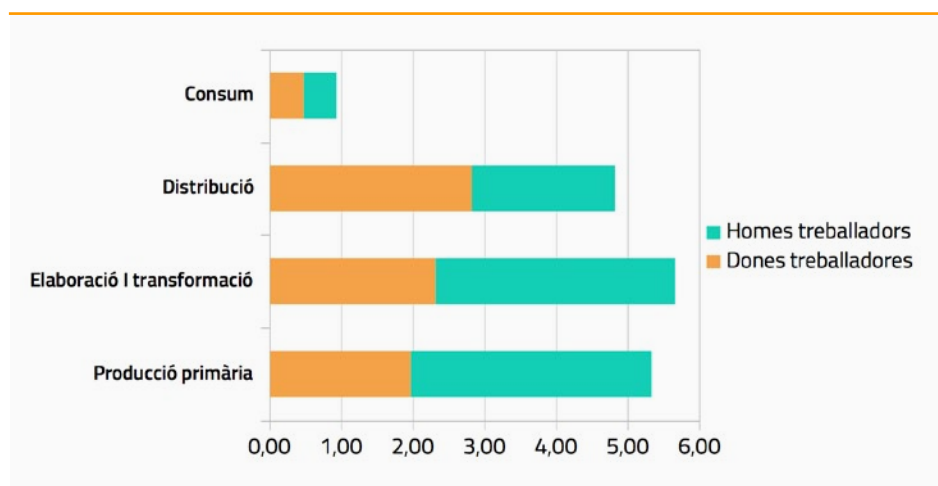
Ocupació i gènere

Cap dels subsectors estudiats mostra una capacitat de sostenir llocs de treball significativament alta. De fet, el sector de l'Alimentació, en comparació al global de la mostra per Catalunya estudiada per Pam a Pam el 2019, mostra una capacitat clarament menor d'oferta de llocs de feina. **Si el Gobl de les iniciatives de Pam a Pam sosté 14,12 llocs de feina de mitjana, l'Alimentació no arriba als 4 llocs de mitjana.**

Per subsectors, **el que més treball proveeix és el sector de l'elaboració i transformació**, amb una mitja de 5,7 llocs de treball i on destaquen els Cellers i iniciatives de venda de begudes, amb una capacitat de 8,30 llocs de treball de mitjana. **Com era previsible, el consum és l'àmbit amb menor capacitat de generació de treball**, amb menys d'un lloc de treball de mitjana i mostrant el pes de la militància i el voluntariat a l'hora de sostenir les estructures organitzatives d'aquests tipus d'entitats.

En relació a la composició de les plantilles per gèneres, **els dos subsectors que creen més ocupació (producció primària i elaboració i transformació) són els més masculinitzats.** Tal i com s'observa en la gràfica següent, el subsector de la distribució és l'únic on les dones tenen una major presència en les plantilles, amb un pes del 58,55%. Mentre que tan la producció com el processament, les dones ocupen el 36,9% i el 41% respectivament. En el cas del consum, si ens fixem en les seves bases socials, trobem que són organitzacions amb una composició paritària, amb una presència femenina lleugerament superior, amb un 52,43%.

Figura 7: Comparativa del nombre de treballadores per subsectors de l'Alimentació i gènere.

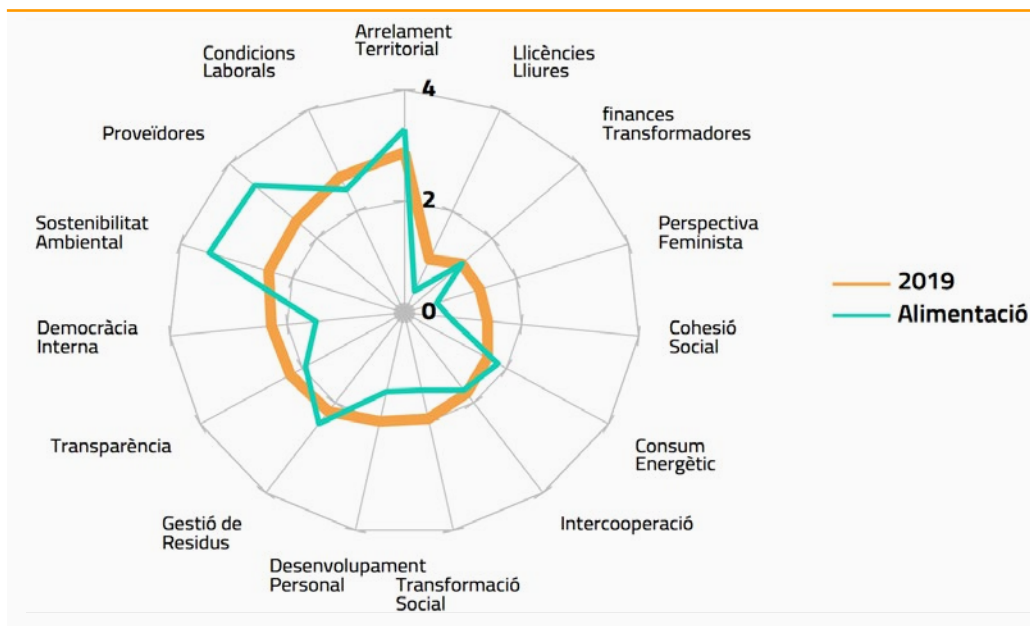

Anàlisi de criteris

En aquest apartat anirem desgranant quins han estat els resultats de les iniciatives entrevistades en relació al compliment dels 15 criteris de Pam a Pam. A més d'expressar les xifres que ens semblin més significatives, mostrarem també diverses representacions gràfiques on es podran comparar aquestes dades amb la mitjana de compliment del total de les iniciatives mapades durant el 2019.

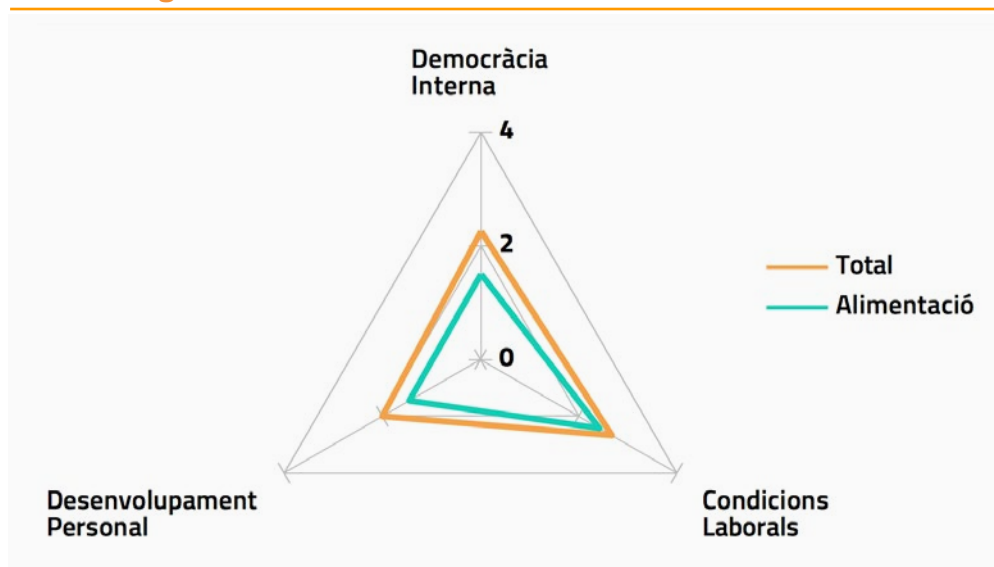
Figura 8: Comparativa de la mitjana de compliment entre el sector Alimentació i el total.

Qualitat democràtica i gestió de les cures

Si donem una primera mirada general als resultats de mitjana de compliment de les iniciatives del sector de l'Alimentació i de la mostra global del 2019, podem observar ja en quins àmbits hi ha pràctiques similars i en quines topem amb expressions clarament diferenciades. Com podreu observar en el següent gràfic, **les iniciatives agroecològiques mostren un millor compliment en els àmbits relacionats amb l'Impacte Ambiental**, així com en relació als indicadors de **Proveïdors i d'Arrelament Territorial**. Per altra banda, en relació a una part important dels criteris d'**Impacte Social** i, especialment, **en relació a Llicències Lliures i els criteris d'Organització Interna trobem un compliment inferior al global de les iniciatives**.

Figura 9: Comparativa de la mitjana de compliment dels indicadors d'Organització Interna entre el sector Alimentació i el total.

Des de l'ESS es busca tenir una mirada àmplia de tots els aspectes que afecten als drets laborals i la qualitat del treball, així, **més enllà de promoure uns contractes i salaris dignes es defensa que les iniciatives han de posar les persones en el centre**, això és: permetre que totes les persones se sentin part i puguin participar de la presa de decisions de la iniciativa, ser espais que permetin el creixement personal de les integrants així com la conciliació amb la vida, treballar per abolir la perpetuació de rols de poder i de gènere dintre l'organització i, òbviament, garantir uns contractes i salaris dignes. **Aquest aspectes s'avaluen amb els criteris exposats a l'apartat Organització interna.**

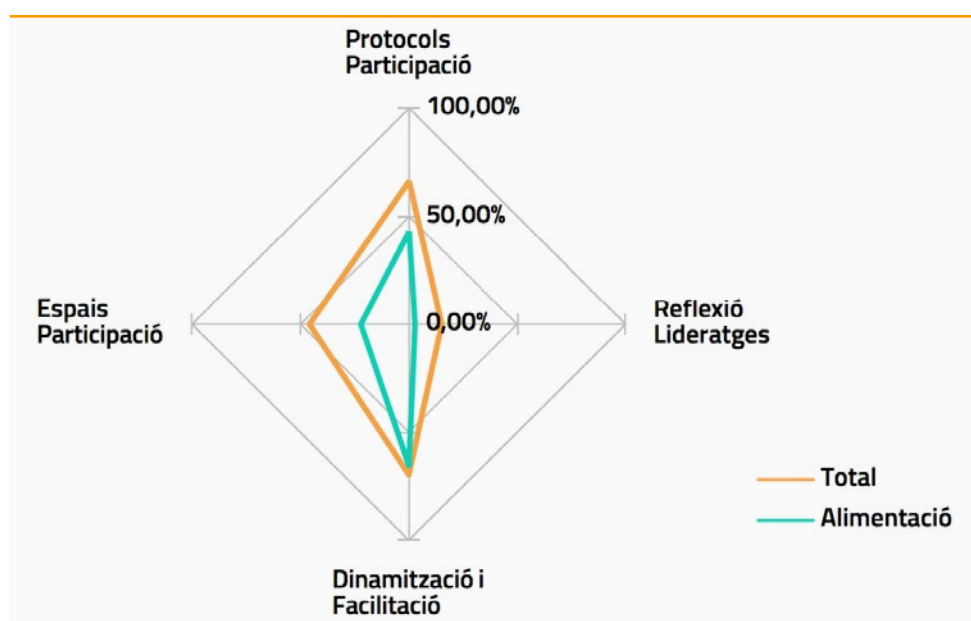
Si donem una primera ullada a la Figura 9 en relació al compliment mitjà dels criteris relacionats amb la democràcia interna, el desenvolupament personal i les condicions laborals, observem que **les del sector de l'Alimentació són generalment inferiors**. Si bé en termes de condicions laborals el comportament de les iniciatives agroecològiques és molt similar, en els altres dos criteris hi ha un compliment visiblement inferior. En els següents apartats aprofundirem en el compliment d'aquestes pràctiques.

Qualitat democràtica

Pel que fa als trets relacionats amb la qualitat democràtica, és a dir, avaluant les pràctiques relacionades amb vertebrar organitzacions que potenciïn la participació de les persones membres en la presa de decisions, així com busquin pal·liar la influència de les desigualtats socials en les estructures internes de les iniciatives, observem un **baix compliment generalitzat en relació a la resta d'iniciatives**.

Menys de la meitat de les entitats agroecològiques mostren una definició clara dels protocols i mecanismes de participació. Aquest grau d'informalitat en la presa de decisions, també es reflecteix en la baixa definició al voltant de quins són els espais de participació. Uns trets que es mostrarien en sintonia amb el baix nombre d'iniciatives, **una de cada quatre**, que vetllen per la **participació activa** de totes les seves membres.

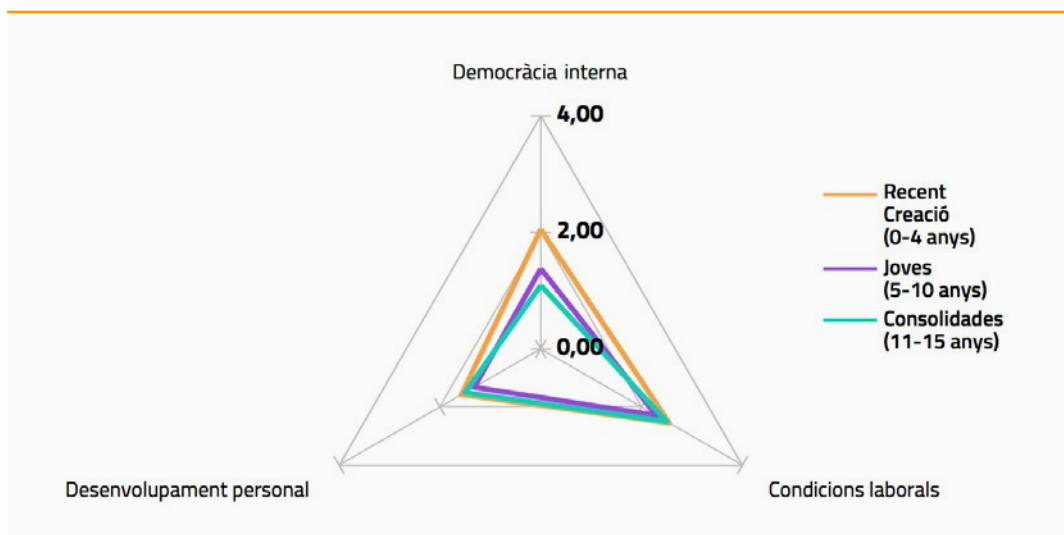
Figura 10: Comparativa de la mitjana de compliment dels indicadors de Qualitat democràtica entre el sector de l'Alimentació i el total.

Aquest baix compliment també es pot explicar, en part, pel baix nombre de persones que integren les iniciatives. Com mencionàvem en la secció «Ocupació i gènere», les iniciatives d'alimentació tenen menys treballadores que la mitjana de Pam a Pam. Aquest fet sol traduir-se en que alguns indicadors d'organització interna no s'aborden perquè la coordinació es pot abordar des de la informalitat i no es percep la necessitat de dotar-se de certes eines d'organització interna.

Si observem la possible variació del compliment en funció de l'edat de les iniciatives, podem apreciar com **els projectes agroecològics de recent creació (<4 anys) mostren una dinàmica de compliment més alta al voltant dels criteris d'Organització Interna.** Mentre que els altres dos segments d'edat que hem contemplat, mostren un compliment mig bastant similar. Suggestint-nos alguns interrogants al voltant de quin impacte té la pervivència de les iniciatives sobre la capacitat de complir les expectatives transformadores del projecte, a nivell de democràcia interna.

Figura 11: Comparativa de les mitjanes de compliment dels criteris d'Organització Interna per edat, entre les iniciatives del sector de l'Alimentació.

Gestió de les cures

Més enllà de produir o prestar un servei, les iniciatives de l'ESS posen en valor les necessitats de les membres d'aquestes, i cerquen estratègies per considerar-les i atendre-les. Considerem transformadora la coresponsabilitat: la capacitat, empatia i voluntat d'assumir col·lectivament, amb el conseqüent impacte econòmic per la iniciativa, les necessitats individuals.

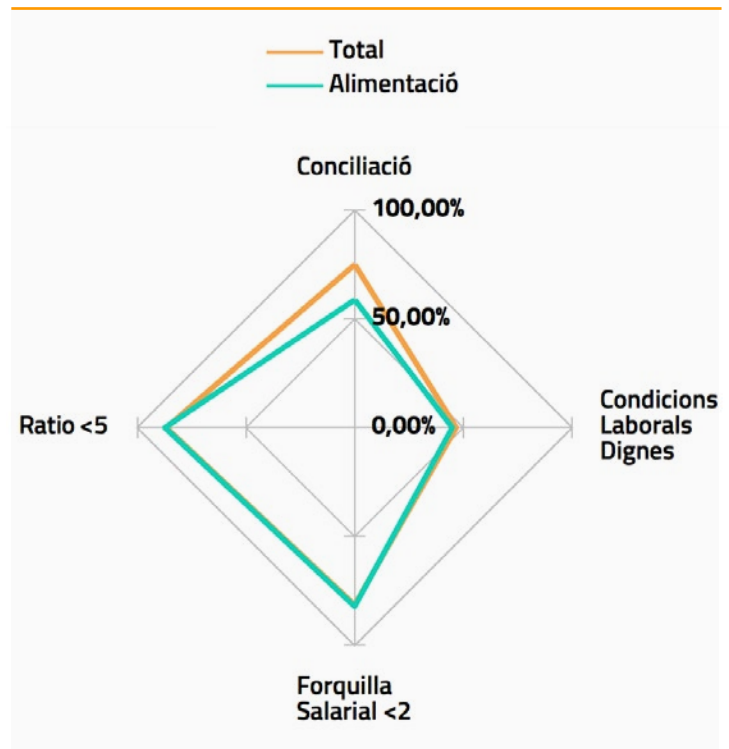
Si aprofundim en alguns dels trets que queden englobats en aquest comportament general, observem **dues tendències que destaquen en relació a les condicions laborals i la satisfacció de les necessitats de les persones treballadores.**

Per una banda, en relació a les condicions laborals observem certes pràctiques similars. En relació a la **forquilla salarial**, observem un comportament alineat amb la mitja del global de les iniciatives de Pam a Pam, mostrant una dinàmica d'equitat salarial clara, on **el 82% de les iniciatives té una ràtio salarial inferior a 2.** Tot i que menys del 50% expressen tenir unes condicions laborals dignes, enteses

aquestes en base a una retribució per sobre del conveni i unes càrregues de feina ajustades a la jornada. En aquest aspecte, les agroecològiques i la resta d'iniciatives analitzades mostren una realitat similar: **una clara equitat salarial en un marc de certa precarietat laboral**, ja sigui en relació a les retribucions o en les excessives càrregues de treball.

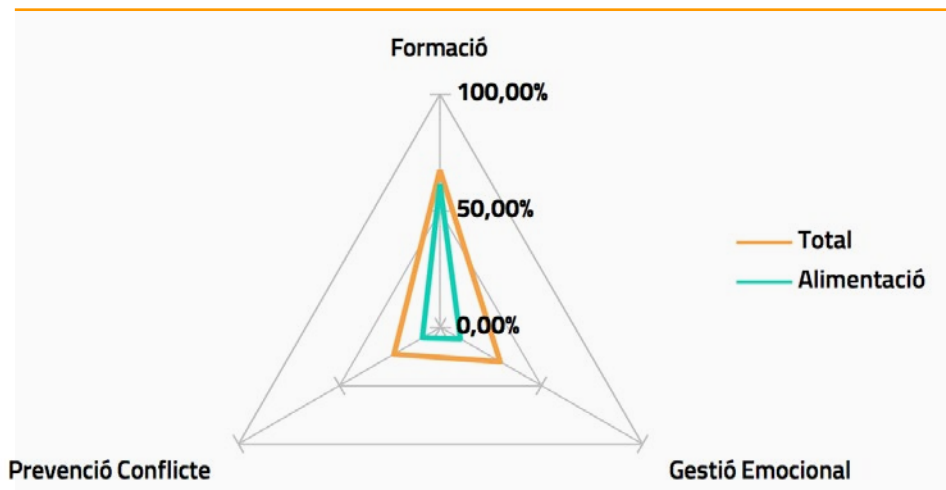
Com a tret distintiu en termes de condicions laborals, cal destacar la **menor capacitat de generar pràctiques de conciliació en l'àmbit agroecològic** vers la resta.

Figura 12: Comparativa dels percentatges de compliment dels indicadors de Condicions Laborals, entre el sector de l'Alimentació i el total.

Per altra banda, fixant-nos en pràctiques relacionades amb l'atenció al desenvolupament personal de les membres de la iniciativa, observem. En la Figura 13, dos aspectes clarament diferenciats. En el si de la mostra agroecològica, **menys del 10% dels projectes analitzats incorpora mecanismes o actuacions relacionades amb la gestió emocional o la prevenció de conflictes**. Sembla clar que la dimensió d'atendre a les cures en el si de les iniciatives no s'està prioritant en el sector agroecològic i està probablement relacionat amb la falta de mirada feminista que analitzarem a continuació.

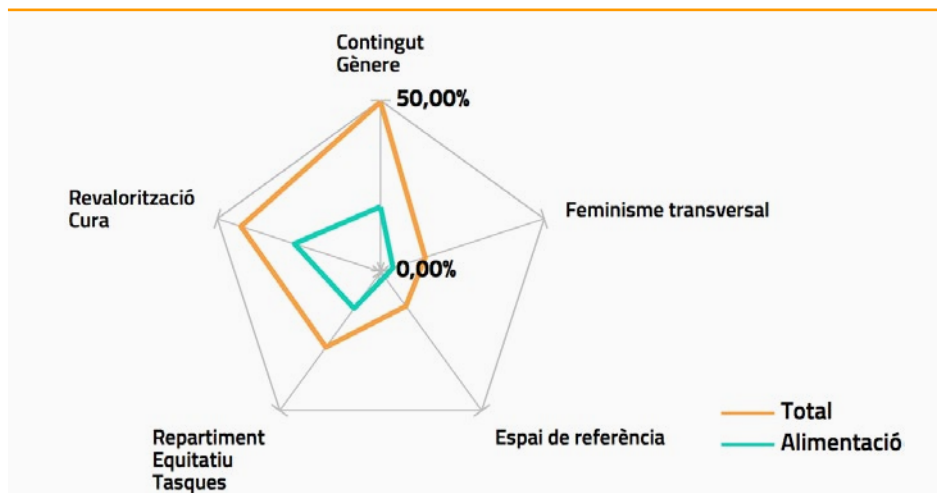
Figura 13: Comparativa entre els percentatges de compliment dels indicadors del criteri de Desenvolupament Personal, entre el sector de l'Alimentació i el total.

Perspectiva feminista

Perspectiva feminista és el tercer criteri amb menys compliment de tot el qüestionari en l'últim informe del mercat social català. Per a avaluar-lo es tenen en compte l'elaboració de **continguts específics de gènere** (pla d'igualtat, comunicació no sexista, protocols de prevenció d'agressions, ...) i si s'han **revaloritzat les tasques de cura** (cura de l'espai, de les persones, la presa d'actes, ...) i estan repartides equitativament, si s'han **analitzat les dinàmiques de gènere i poder** i existeix un repartiment equitatiu de rols sovint masculinitzats (visibilitat pública, participació en espais de presa de decisió i lideratge, ...), si existeix un **espai de referència** per abordar temes de gènere, i finalment **si el feminisme travessa de manera integral** totes les esferes de l'iniciativa i forma part de l'objectiu de l'activitat econòmica d'aquesta.

Figura 14: Comparativa entre els percentatges de compliment dels indicadors del criteri de Perspectiva Feminista, entre el sector de l'Alimentació i el total.

Un dels reptes de l'ESS és transversalitzar la mirada feminista en el seu dia a dia, per això el compliment dels diferents indicadors relacionats amb el criteri de Perspectiva Feminista ja es força baix en general a Pam a Pam comparat amb la resta de criteris. Sabent això, observem amb preocupació com **dintre del sector alimentació hi ha una distància significativa encara més a la baixa en el compliment d'aquests indicadors**. Tal com es pot observar en el gràfic que segueix, en tots els trets es manifesta un compliment molt baix: menys del 15% de les iniciatives s'han plantejat fer un repartiment equitatiu de les tasques de visibilitat i representació i menys del 2% compta amb un espai de referència on abordar qüestions de gènere.

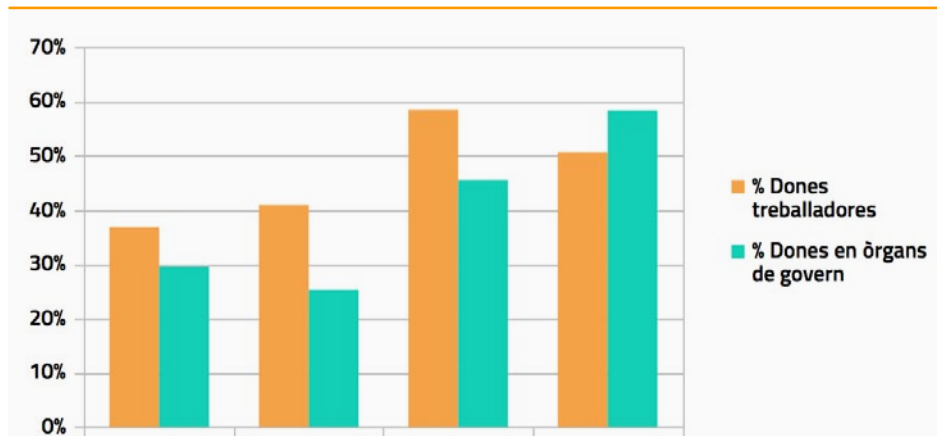
Si mirem dades més quantitatives en relació a la configuració de gènere de les iniciatives, aquest baix compliment en el criteri, es mostra en consonància amb la configuració dels equips. Tal com hem observat anteriorment en les dades d'ocupació, el sector alimentació i **especialment en el subsector de la producció primària, es mostra una clara masculinització**.

Una característica que s'accentua quan observem el percentatge de dones ens òrgans de govern. Veiem que es repeteix un patró que s'observa habitualment: **hi ha sobrerrepresentació d'homes en espais de governança**. Tal com observem en la següent gràfica, figura 15, inclús en els subsectors amb baixa

presència femenina, la seva participació en els espais de poder és encara menor i no arriba ni a representar la distribució que es dona en el si de la plantilla. **Només en el cas de les iniciatives de consum, hi trobem una presència lleugerament superior de dones en relació al seu pes a les bases.**

És tot un repte per al sector agroecològic incloure la perspectiva feminista en el seu funcionament per tal de revertir algunes tendències actuals tot i que, com ja mencionàvem, certament les iniciatives entrevistades en aquest informe ja tenen molta més representació de dones que la resta del seu sector.

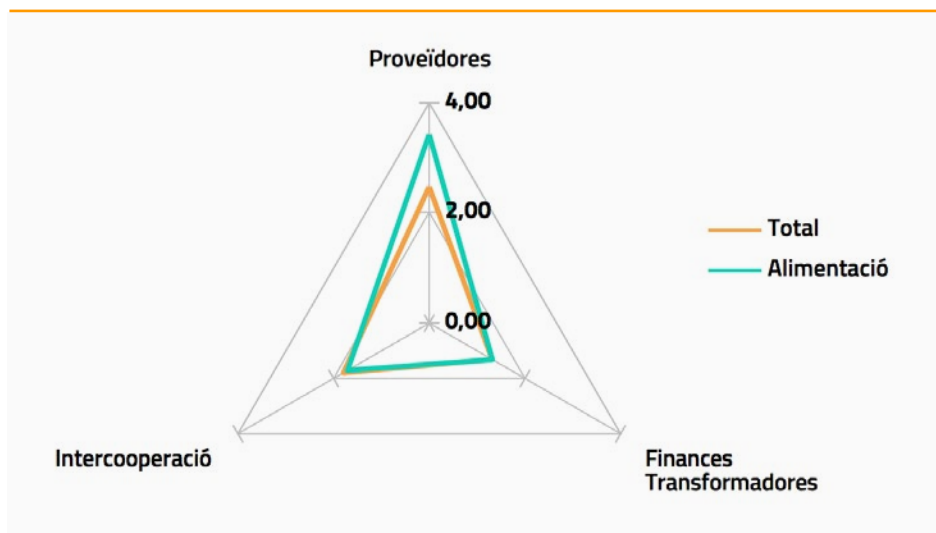
Figura 15: Comparativa entre els percentatges de dones treballadores en plantilla i dones en òrgans de govern a les iniciatives, per subsectors.

Mercat Social

Tal com s'explica a l'apartat Economia Social i Solidària, **la creació de Mercat Social és un dels objectius de l'economia solidària per tal de ser més forta.** Quan ens referim a crear Mercat Social, parlem de dirigir esforços a la construcció d'un circuit econòmic i de satisfacció de necessitats basat en els principis de l'Economia Social i Solidària (ESS). La idea és que, en les diferents esferes del cycle econòmic -producció, finançament, comercialització i consum-, tots els agents actuïn sota principis de democràcia i transparència, compromís socioambiental, i enfocats a les necessitats humanes en comptes de l'afany de lucre.

Figura 16: Comparativa entre les mitjanes de compliment dels criteris de Mercat Social entre el sector de l'Alimentació i el total.

Per tal d'avaluar com les iniciatives contribueixen a la construcció del mercat social català, analitzarem els resultats dels criteris de Proveïdores, Intercooperació i Finances Transformadores.

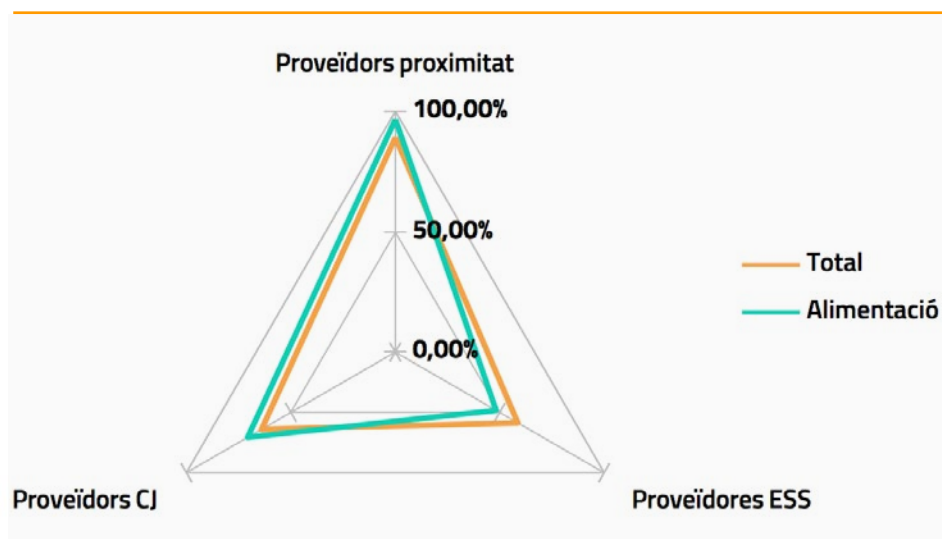
Si donem un cop d'ull al compliment general dels criteris relacionats amb la construcció de Mercat Social, observem que en aquest sentit, **l'àmbit agroecològic mostra un compliment igual o superior al global de Pam a Pam**. Destacant de manera significativa en la prioritització de proveïdores de proximitat.

Proveïdors

El criteri de proveïdors posa en valor la proximitat, el respecte als drets laborals (comerç i comercialització justa) i la menor presència possible d'intermediaris, tant d'allò que es comercialitza com d'allò que es proveeix la iniciativa.

Si ens fixem en les dades recollides, **es mostra la centralitat de la proximitat a l'hora d'establir les relacions d'aprovisionament en el si del sector agroecològic**. En termes generals, aquest sector mostra un compliment mitjà (3,42) de gairebé un punt més que la mostra global (2,47). **El 96,55% de les iniciatives prioritzen la proximitat i el 70,69% que les proveïdores siguin de comerç just**. L'únic tret en el que el sector alimentari no mostra un comportament superior és en la prioritització de proveïdores de l'ESS, tot i que s'aproxima al 50%.

Figura 17: Comparativa dels percentatges de compliment dels indicadors del criteri de Proximitat entre el sector de l'Alimentació i el total.

Intercooperació

Tal i com s'explica a l'apartat L'Economia Social i Solidària, la intercooperació és una de les claus de la construcció de mercat social. **La intercooperació es presenta com a alternativa a la competència per a operar al mercat i fer viables els projectes socioempresarials i assolir major abast**. Consisteix en la creació de llaços en xarxa per construir mercat social més enllà de la relació estricta entre client i proveïdor, és a dir, que no es tracta només d'una col·laboració sinó d'un procés de construcció conjunta de relacions econòmiques cooperatives des d'una perspectiva de transformació social.

S'observen 3 tipus diferents d'intercooperació:

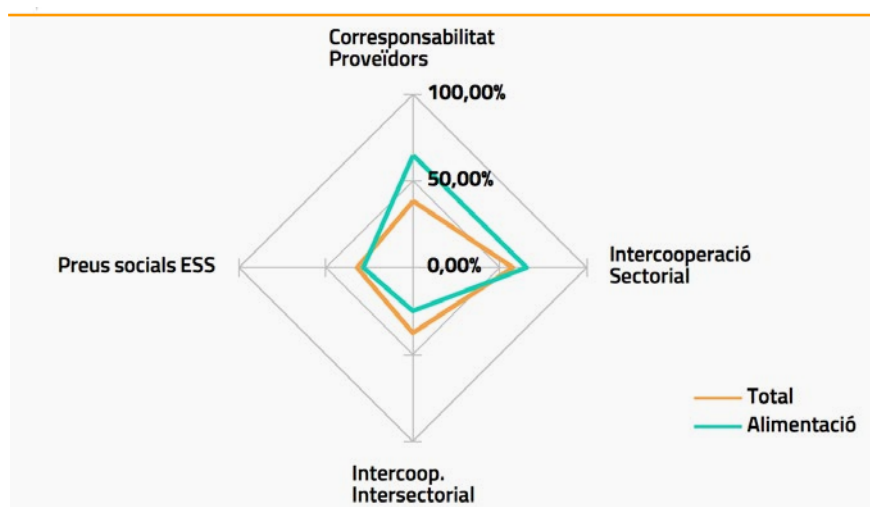
Sectorial - vertical: per operacions al llarg de la cadena de valor. Enlloc de regatejar preus als proveïdors i fer-los competir entre ells, es tracta de fomentar relacions de confiança i de construcció conjunta.

Sectorial - horitzontal: per operacions a l'ample de la cadena, oferta dels mateixos productes o serveis. Treballar conjuntament per complementar-se i poder assumir projectes de més envergadura, en lloc de lluitar per guanyar quota de mercat i créixer individualment.

Intersectorial – modular: basada en la construcció de projectes conjunts entre organitzacions que operen en sectors diferents.

En aquest sentit, observem una conducta notòriament diferenciada entre les iniciatives agroecològiques i la resta d'iniciatives de Pam a Pam en alguns dels aspectes relacionats amb aquest criteri. Si bé de mitjana s'observa una compliment quasi idèntic, si ens fixem en les dinàmiques de intercooperació sectorial, **i especialment en relació a les relacions de coresponsabilitat entre les proveïdores, detectem que les iniciatives del sector alimentari desenvolupen pràctiques més actives en relació a aquests trets.** Si bé és cert que no mostren un comportament tan orientat a la intercooperació amb iniciatives de sectors diferents.

Figura 18: Comparativa dels percentatges de compliment dels indicadors del criteri Intercooperació entre el sector de l'Alimentació i el total.

Canals de distribució

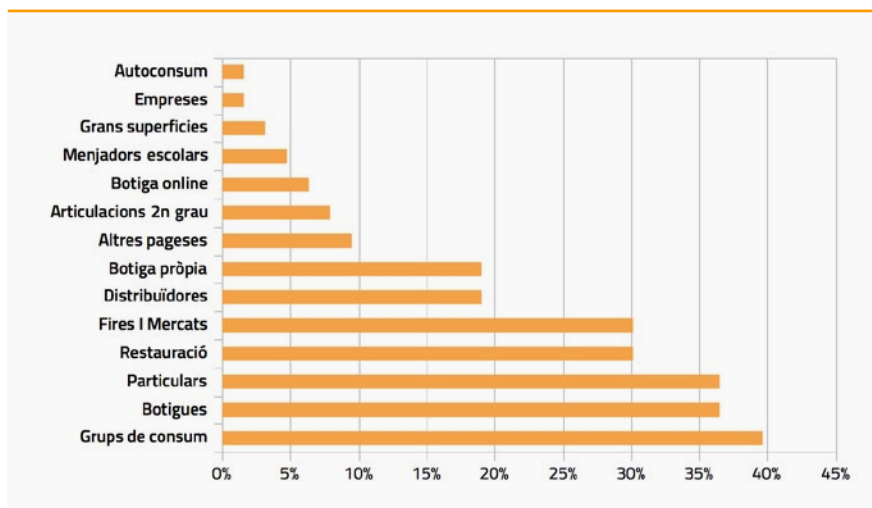
En el marc d'aquest informe, hem complementat la informació relacionada amb el qüestionari de Pam a Pam amb algunes preguntes orientades a extreure algunes xifres que ens permetin aprofundir més en la realitat de les iniciatives agroecològiques. Una de les qüestions que hem abordat són les referides als canals de distribució utilitzats per les diferents iniciatives, atès que **la construcció de Circuits Curts de Comercialització (CCC)⁸ és un dels reptes de l'agroecologia.**

⁸ Els circuits curts de comercialització (CCC) es caracteritzen per la presència d'un sol intermediari com a màxim entre el producte final i el consumidor, o també entre el productor i l'elaborador. Si no hi ha cap intermediari entre el productor o l'elaborador i el consumidor parlem de venda directa dintre del CCC (Maréchal, 2008; Valls, 2006 a Binimelis, R., & Descombres, C. (2010)).

Si observem les dades recollides, resulta bastant visible aquesta aposta per distribuir els productes a través de circuits de venda basats en la relació directa amb els consumidors finals o amb un sol intermediari. Així doncs, **si ens fixem en la meitat superior del canals de distribució més utilitzats** (vora el 20% o més), **observem com la majoria de canals són sense intermediaris: grups de consum, particulars, fires i mercats i botiga pròpia.** També cal destacar el pes de les botigues i la restauració amb més del 30% d'iniciatives que els utilitzen per distribuir el producte. A la vegada, i en contraposició, resulta significatiu que les grans superfícies només es mencionin per no gaire més del 3% de les iniciatives.

Figura 19: Escala de percentatges Canals de distribució utilitzats per les iniciatives del sector de l'Alimentació.

Finances transformadores

No contribuir a un sistema financer que sosté i alimenta l'economia imperant és crucial per a la creació del mercat social. Per això des de l'economia solidària es creen alternatives de finançament que permeten engegar projectes transformadors gestionant l'estalvi de consumidors responsables.

En aquest aspecte, la implementació de les finances transformadores en el sector de l'alimentació encara és relativament baix, tot i que hi ha indicis clars de la sensibilitat de les iniciatives agroecològiques vers aquest eix. A nivell general, el compliment mitjà és bastant similar a la mitja global, i cal destacar, a mode d'exemples de la lleugera presència de les finances transformadores en el sector, **que el 21,74% de les iniciatives hi tenen crèdits i que vora el 36% dels projectes agroecològics hi tenen alguna part dels seus recursos o operativa.** En aquest sentit, també cal tenir present la distribució territorial d'una part significativa de les iniciatives agroecològiques, **en tant que la presència dels serveis financers no es reparteix de manera equitativa pel territori i per tant, no és igual d'accessible.**

La relació que estableixen les iniciatives amb el seu entorn social i la coresponsabilitat que hi estableixen és crucial per tal de convertir els projectes d'economia solidària en vertaders actors per la transformació social. Més enllà de contribuir a la creació de mercat social, des de Pam a Pam també s'avaluen criteris d'Arrelament Territorial, Cohesió Social i Transformació Social.

impacte social

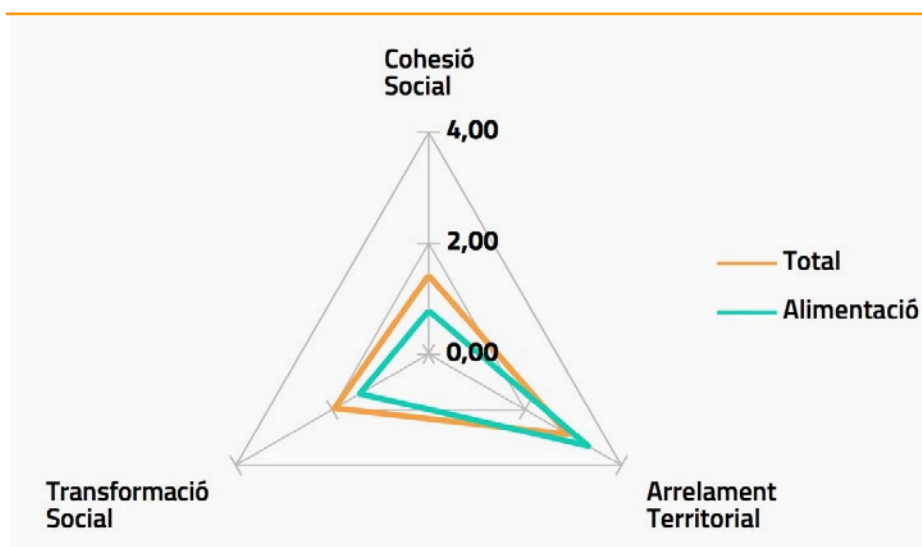
En relació al compliment dels criteris relacionats amb l'impacte social trobem dos comportaments contraposats. Per una banda, en relació a les pràctiques vinculades a la cohesió i social, les iniciatives agroecològiques mostren un compliment molt baix, per sota de l'1 de mitjana. És a dir, que no mostren pràctiques relacionades amb fer visibles les dinàmiques que exclouen de l'esfera pública i del mercat de treball a determinades persones, ja sigui per motius de raça, d'ètnia, de cultura, d'orientació afectivo-sexual, diversitat funcional, de gènere, etc. I treballar per revertir-les.

Per l'altra, en relació a l'arrelament territorial, el seu compliment mitjà sobrepasa els 3 punts de mitjana, superant clarament la mitjana global. Mostrant un grau de coneixement elevat del territori on es desenvolupa l'activitat i participant de manera generalitzada en els espais i xarxes comunitàries dels municipis, contribuint a l'enfortiment del teixit associatiu.

Aquest comportament orientat a la realitat més propera, també ens mostra un alt grau de coherència amb l'altíssim compliment que hem descrit anteriorment al voltant de la provisió de proximitat. **Una proximitat que es representa com a prioritària vers la transformació social o la prioritització de productes de l'ESS.**

Davant d'un planeta al límit del col·lapse, les iniciatives socioeconòmiques de l'ESS no poden restar alienes a l'impacte ambiental que generen amb la seva activitat. Des de Pam a Pam s'han establert un seguit d'indicadors que pretenen mesurar-lo agrupades en 3 criteris: Sostenibilitat ambiental, Gestió de residus i Consum energètic.

Figura 20: Mitjana de compliment dels criteris d'Impacte Social entre el sector de l'Alimentació i el total.

impacte ambiental

En aquest àmbit, en relació als compliments globals, trobem una dinàmica inversa a la analitzada en el primer bloc de criteris, els d'organització interna. **En aquest espectre, en el si de les iniciatives agroecològiques hi trobem un compliment superior en tots els aspectes analitzats.**

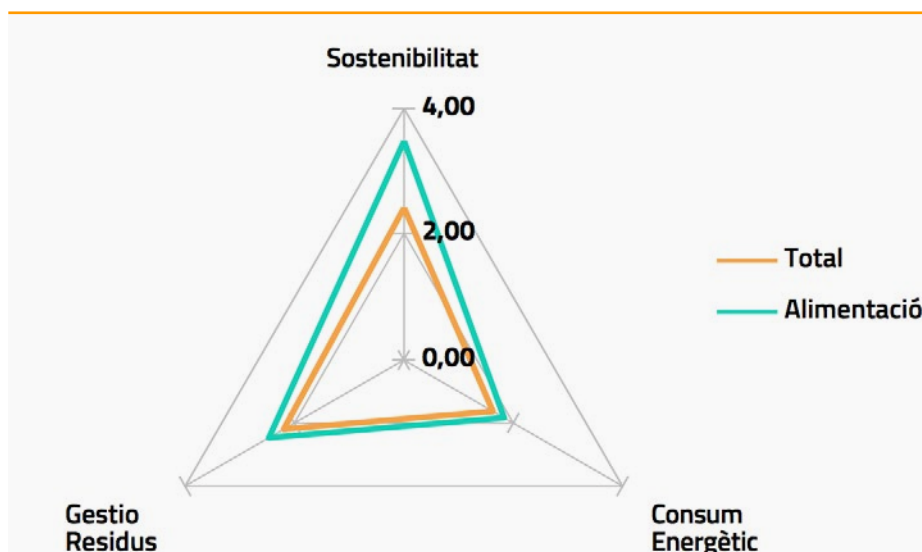
Destaca especialment el criteri de sostenibilitat ambiental amb un compliment mig de 3,48. En aquest criteri es valora la consciència i aposta per l'ecologia de la iniciativa pel que fa a la producció, comercialització i mobilitat. Les iniciatives analitzades mostren pràctiques en aquest sentit i de manera majoritària en el sector com poden ser la prioritització del consum ecològic, amb un 95% d'iniciatives, o el consum provinent de projectes agroecològics amb un 82% de les iniciatives.

En relació a la gestió de residus, és a dir, a la capacitat de dur a terme pràctiques orientades a absorbir els recursos i residus que es generen, les iniciatives agroecològiques mostren pràctiques àmpliament esteses al voltant de la minimització de residus i destaquen, comparativament, en la col·laboració amb entitats que puguin reaprofitar materials o productes.

Finalment, també resulta especialment destacable el nombre d'iniciatives que utilitzen electricitat d'origen renovable, amb un 62% de les iniciatives del sector. Fet que es manifesta en un alt compliment en el criteri de consum energètic.

El criteri amb menys compliment de tota la diagnosi és el de Llicències Lliures, que es refereix a l'ús que es fa de contingut, especialment digital, obert i a l'ús de llicències lliures a l'hora de compartir el contingut que la pròpia iniciativa genera. Amb una mitjana de 0,43 punts de compliment, es mostra de manera evident que la implantació de la sensibilitat vers les llicències lliures encara té molt camí per recórrer.

Figura 21: Mitjana de compliment dels criteris d'Impacte Ambiental entre el sector de l'Alimentació i el total.

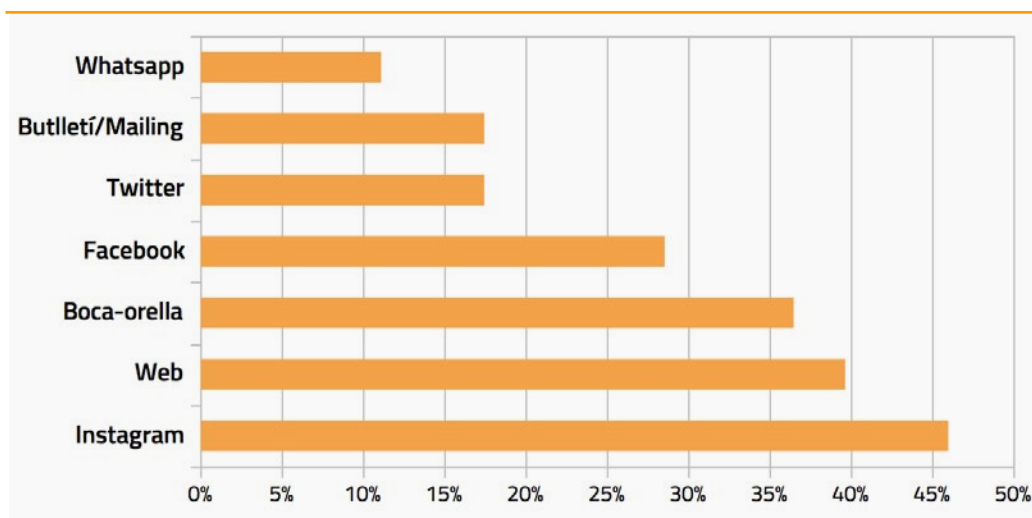
Llicències lliures i TIC

En aquest sentit, tot i que la mitjana és notòriament inferior a la del global de les iniciatives, la baixa presència de recursos sota llicències lliures en l'agroecologia també es manifesta en el si de la resta de sectors de l'ESS, on l'únic sector que mostra un comportament clarament diferenciat, i apostant per unes pràctiques transformadores, és el de la tecnologia i l'electrònica.

Si bé es podria pensar que aquest fet pot estar relacionat amb la baixa implementació de les TIC en el sector agroecològic, aquesta reflexió es mostra errònia si analitzem quins són els canals de comunicació més utilitzats per les iniciatives agroecològiques.

Tal com podem apreciar, el canal més emprat és Instagram amb més d'un 45% d'ús per part de les iniciatives, seguit per la web corporativa amb vora el 40%. L'únic mitjà no digital que predomina en els principals canals és el Boca-orella amb més del 35%. Encara que darrera seu, trobem més xarxes socials o serveis de missatgeria digitals. Així doncs, semblaria que lluny de ser una qüestió d'ús de mitjans digitals o de generació de continguts, **el baix compliment estaria relacionat amb la baixa sensibilitat respecte aquest criteri.**

Figura 22: Escala de percentatges dels Canals de comunicació utilitzats per les iniciatives del sector de l'Alimentació.

5. Resum de resultats

QUALITAT DEMOCRÀTICA

A nivell de pràctiques que fomentin la participació activa i promoguin la horitzontalitat de les iniciatives, **en el si dels projectes agroecològics hem observat un compliment inferior en comparació al global de Pam a Pam**, amb una poca definició dels espais relacionats amb la participació i amb una baixa delimitació dels protocols i mecanismes de presa de decisió. Fet, que es podria explicar, en part, per la mida de les plantilles de les iniciatives.

Cal destacar un major compliment en les iniciatives més joves. En aquest sentit, resulta difícil assegurar si això es dona en relació a un procés de pèrdua de pes d'aquest tipus de criteris en la mesura en que les iniciatives maduren, o si es tracta d'un canvi de comportament en els projectes agroecològics promogudes per noves generacions de pageses, en la línia del que apunta Monllor quan parla de la Nova Pagesia⁹.

GESTIÓ DE LES CURES

En relació a la capacitat d'articular projectes que més enllà de produir, es preocupin per satisfer les necessitats personal de les persones que els conformen hem vist com **les iniciatives agroecològiques no mostren gaires pràctiques en aquest sentit**, més enllà de la formació.

Observem un nivell molt baix d'iniciatives que incorporen la gestió emocional o la prevenció de conflictes en les seves organitzacions, així com poc més de la meitat de les iniciatives atenen les qüestions relacionades amb la conciliació.

PERSPECTIVA FEMINISTA

En general, les iniciatives agroecològiques mostren un compliment molt baix en aquest criteri (0,58). Un compliment que es mostra en sintonia amb la infrarepresentació generalitzada de les dones en els òrgans de govern de la majoria d'iniciatives dels subsectors analitzats, així com la masculinització de les plantilles dels subsectors de la producció primària i de l'elaboració i transformació.

Tot i així, és important remarcar que en comparació al sector agropecuari convencional, la presència de les dones en llocs de responsabilitat és superior.

En aquest aspecte només trobem dades diferenciades en relació als grups de consum, on les bases d'aquests mostren composicions paritàries i on les dones ocupen percentatges lleugerament superiors dels òrgans de govern.

⁹ Monllor, N. (2011)

MERCAT SOCIAL

En relació a les pràctiques relacionades amb l'enfortiment del Mercat Social, **el sector agroecològic destaca de manera significativa en termes de prioritització de la proximitat en la provisió.** El 96,55% de les iniciatives prioritzen la proximitat de les seves proveïdores, i més del 64% estableixen dinàmiques de coresponsabilitat amb aquestes.

A nivell de canals de distribució, es constata l'orientació a la reducció d'intermediaris i a la **construcció de circuits curts de comercialització** on predominen relacions sense intermediaris o amb només un.

Pel que fa a la implementació de les Finances Transformadores, observem un compliment similar al global de la mostra. Un compliment especialment valorable tenint en compte la desigual distribució de serveis financers transformadores en el territori.

IMPACTE SOCIAL

Tal com es desprèn d'alguns dels resultats anteriors, el protagonisme de les pràctiques relacionades amb l'impacte social giren al voltant dels lligams amb els agents i entitats properes. Així observem com en termes d'arrelament territorial les iniciatives agroecològiques mostren un compliment general per sobre dels 3 punts i de la mitjana global. Mentre que en relació a les pràctiques orientades a la cohesió social hi observem un comportament clarament inferior.

IMPACTE AMBIENTAL

En el conjunt dels criteris relacionats amb aquest àmbit, **les iniciatives agroecològiques mostren un comportament clarament superior al global dels projectes analitzats.** Destaquen especialment les pràctiques orientades al consum i prioritització de productes ecològics, així com les accions dirigides a la minimització de residus, amb compliments sostinguts pel 90% de les entrevistades.

LLICÈNCIES LLIBRE I TIC

Tot i l'ús generalitzat de les xarxes socials, els serveis de missatgeria digitals i correu-e i dels portals web, la sensibilització al voltant de l'ús de llicències no privatives a l'hora de proveir-se de continguts i/o generar-los és pràcticament inexistent.

Llicències Lliures és el criteri amb menor compliment de tots els analitzats.

6. Conclusions

Una història compartida

Com hem pogut comprovar en la primera part d'aquest informe, al voltant del marc conceptual de l'ESS i l'Agroecologia, així com sobre alguns breus apunts històrics, ambdues corrents comparteixen trets comuns en relació als seus orígens: la seva reivindicació dels sabers populars i les seves estratègies de suport mutu i cura, l'oposició al capitalisme com a sistema que destrueix la vida o la influència dels moviments transformadors del Sud Global, especialment de l'Amèrica Llatina.

Un relat proper que es manifesta de manera clara amb la forma de les cooperatives de consum, les quals han tingut un rol protagonista tant en la història de l'ESS com de l'Agroecologia a Catalunya, esdevenint espais d'autoorganització obrera i de compromís amb la transformació del sistema alimentari.

Mirades properes

Tot i que en relació a la capacitat de generar marcs, que permetin delimitar les corresponents pràctiques transformadores, hem observat que l'ESS i l'Agroecologia han assolit resultats dispars. En l'exercici d'elaboració dels diferents sistemes d'anàlisi, trobem estructures similars i que mostren visions del món i propostes polítiques amb certs punts en comú.

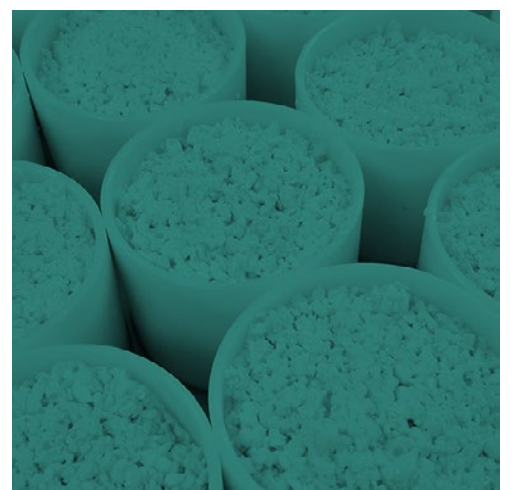
Tal com es pot observar en els plantejaments en base a tres dimensions a l'hora de delimitar els diferents impactes de les diverses activitats. Tot i expressar-se de manera diferent, les tres dimensions agroecològiques (la tècnica-productiva, la sociocultural i la política) i els tres àmbits d'impacte de l'ESS (organització interna, impacte social i impacte ambiental) categoritzen i organitzen un conjunt de pràctiques i criteris amb interessos i preocupacions properes

Cooperativa l'Aresta.

Aurora del camp

Formatgeria ancosa

Aprentatges per compartir

Arran de terra.

Can Maia.

Aurora del camp.

A través d'aquest informe hem pogut anar observant el grau de compliment dels diferents criteris de Pam a Pam per part de les iniciatives agroecològiques, així com comparar-los amb la tendència de compliment del global de les iniciatives. Aquesta visió contrastada ens permet constatar que hi ha dinàmiques de compliment diferenciades entre els sectors, mostrant interessos o preocupacions diverses a l'hora de generar projectes transformadors.

Per una banda, posant el focus sobre aquells aspectes on, comparativament, el global de les iniciatives de Pam a Pam mostra un compliment superior, cal destacar l'atenció als criteris relacionats amb la qualitat democràtica, la gestió de les cures i la perspectiva feminista.

A la vegada que, hem observat una diferenciació clara en relació a l'aposta per les formes jurídiques de l'Economia Social, així com en la capacitat de generar ocupació. Especialment, a l'hora facilitar la incorporació de les dones als llocs de treball i a les funcions de representació i governança.

Per altra banda, si atenem les pràctiques que sobresurten en el si de les iniciatives agroecològiques, veiem com el compliment general de les estratègies relacionades amb l'Impacte ambiental són força superiors, especialment si ens fixem en les propostes vinculades a la sostenibilitat ambiental i la minimització de residus.

També resulta destacable els diferents criteris relacionats amb el compromís de les iniciatives amb les agents socials i comunitàries, i les proveïdores properes territorialment. Tal com s'exemplifica amb l'alta puntuació en arrelament territorial i els percentatges de prioritització quasi unànime en relació a la proximitat com a criteri de provisió. A més de l'alt grau de coresponsabilitat expressat amb les proveïdores.

Reptes de futur: generar espais comuns per sembrar transformació

Tal com hem anat relatant al llarg d'aquest informe, no són poques les bases i les propostes que l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària comparteixen. Bases a partir de les quals les diferents corrents han anat elaborant articulacions, marc conceptuals i iniciatives, inevitablement properes, però amb una tendència al desenvolupament diferenciat.

D'aquest procés de construcció heterogènia, també hem pogut constatar que hi ha moltes formes i pràctiques diferents a l'hora de proposar projectes transformadors, i que des d'aquesta diversitat hi ha molt per aprendre i compartir, per tal de fer possible que els diferents moviments que practiquen alternatives al capitalisme, puguin nodrir-se del coneixement i les experiències que es generen des de cada espai.

Aquest informe també ha estat un exercici d'apropament, una intent d'assajar una possible via a través de la qual contribuir, des de Pam a Pam, a la formulació de propostes d'anàlisi i delimitació del sector agroecològic. En aquest aspecte, Pam a Pam ha mostrat que pot esdevenir útil a l'hora de situar les iniciatives agroecològiques en relació a la resta de projectes i entitats de l'ESS, establint un marc comú a través del qual identificar una xarxa de suport i enfortiment més àmplia i extensa en el territori. Així com aportar una proposta definida de criteris i eines de recollida d'informació que permetin elaborar un coneixement autònom i diferenciat del que es pugui produir amb les dades oficials o d'ens que no incorporen una mirada transformadora.

Com tot assaig i aproximació, també ha servit per constatar que tot i útil, no és suficient per integrar la complexitat de la mirada agroecològica, des de la categorització dels sectors fins a la definició dels criteris que, segurament, no són capaços de mostrar amb precisió algunes de les pràctiques transformadores que manifesten.

Així doncs, el repte principal que es dibuixa amb claredat és el d'establir les vies i els canals per fer possible aquest diàleg. Possibilitant un espai de construcció col·lectiva que permetés aprofundir en l'intercanvi de pràctiques, així com teixir els vincles i els mecanismes necessaris per poder enfortir-se i donar-se suport, en definitiva per intercooperar.

Com a darrer apunt, creiem important subratllar el paper que tenen i poden tenir els grups de consum en aquesta dinàmica d'intercooperació. Tant pel pes que representen en la història d'ambdós moviments com per la capacitat d'incorporar, en si de les seves iniciatives, pràctiques que combinen la proposta de models democràtics i horitzontals de la mà de criteris i actuacions clarament vinculades amb l'impacte ambiental i la coresponsabilitat amb les proveïdores.

7. Bibliografia

Binimelis, R., & Descombres, C. (2010). **Comercialització en circuits curts. Identificació i tipologia. Escola Agrària de Manresa i Verloc.** Amb la col·laboració de l'Associació l'Era.

Espelt Rodrigo, R. (2018). **Cooperatives de consum agroecològic de plataforma. El paper de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació en el consum cooperatiu de productes agroecològics.** Tesis doctoral. Lloc de consulta: <http://www.cooperatives.barcelona/phd/>

Estivill, J. (2018). **Invitació a l'Economia Solidària. Una visió des de Catalunya. Eines 2.** Xarxa d'Economia Solidària i de Catalunya i Pol·len Edicions.

Fernández-Montes, A. Xarxa d'Economia Solidària i Equip Tècnic de Ponent Cooperatiu (2019). **Al voltant de l'Economia Social i Solidària.** (12). Unitat de Desenvolupament i Cooperació, 2019. Centre de Documentació en Cooperació i Solidaritat. Universitat de Lleida

Fernández-Montes, A., i Miró, I. (2016). **L' economia social y solidaria en Barcelona.** Marge Books.

Martín, A., Homs, P. i Flores-Pons, G. (2017). **El canvi d'escala: un revulsiu per a la sostenibilitat del cooperativisme agroecològic?** L'aresta Cooperativa Agroecològica.

Monllor i Rico, N. (2011). **Explorant la jove pagesia: camins, pràctiques i actituds en el marc d'un nou paradigma agrosocial. Estudi comparatiu entre el sud-oest de la província d'Ontario i les comarques gironines.**

Monllor i Rico, N. (2013). **El nuevo paradigma agrosocial, futuro del nuevo campesinado emergente.** Polis. Revista Latinoamericana, (34).

Pomar-León, A., Duran-Gurnsey, N., Gamboa-Jiménez, G., Binimelis-Adell, R., i Tendero-Acin, G. (2018), **Arran de Terra II, Indicadors de Sobirania Alimentària a Catalunya** (Actualització 2018). Arran de Terra i Entrepobles.

Suriñach, R. (2017). **Economies transformadores de Barcelona.** Ajuntament de Barcelona.

Tendero-Acin, G., Pomar-León, A., i López-García, D. (2015). **La dinamización local agroecológica. Elementos de Innovación y Estrategia,** (8). Diputació de Barcelona.

PAMAPAM